

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Bulc

**Vodilni slovenski novinarji 20. stoletja
v časopisju**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Bulc

Mentor: izr. prof. dr. Marko Milosavljević

**Vodilni slovenski novinarji 20. stoletja
v časopisju**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Zahvala

Mentorju izr. prof. dr. Marku Milosavljeviću za dobro usmeritev in vso pomoč pri pisanju diplomske naloge.

Vsem intervjuvanim novinarjem tiskanih medijev, ki so z dobro voljo in izčrpnimi odgovori močno pripomogli k nastanku diplomskega dela.

Mojim najdražjim za vso podporo, strpnost in razumevanje.

Vodilni slovenski novinarji 20. stoletja v časopisju

Tema vodilni slovenski novinarji 20. stoletja v časopisju je zahtevala obširno raziskovanje med vodilnimi slovenskimi novinarji tiskanih medijev. Najprej se je bilo treba osredotočiti na obdobji, v katerih so omenjeni novinarji delovali, nadalje ravni kakovosti slovenskega novinarstva. Z uporabo teoretičnega znanja o obeh obdobjih, v katerih so preučevani novinarji delovali, znanja o novinarski kakovosti in na podlagi intervjujev vodilnih slovenskih novinarjev tiskanih medijev sem oblikovala odgovor na raziskovalno vprašanje diplomskega dela: *Kdo so vodilni slovenski novinarji 20. stoletja v časopisju?*

Ključne besede: slovenski novinarji, tiskani mediji, socializem, demokracija, novinarska kakovost.

Leading Slovenian newspaper journalists of the 20th century

The topic of leading Slovenian newspaper journalists of the 20th century required massive exploration of leading Slovenian journalists in the printed media. The first thing to do was to focus on the two time periods when these journalists acted, then we have also devoted our attention to the quality of Slovenian journalism. With the help of theoretical knowledge about both time periods in which the observed journalists acted, about the quality of journalism and with the help of interviews with leading Slovenian printed media journalists we found the answer to the question of this dissertation; *Who are the leading Slovenian newspaper journalists of the 20th century?*

Keywords: Slovenian journalists, printed media, socialism, democracy, journalistic quality.

KAZALO

1	UVOD.....	9
2	NOVINARSTVO NA SLOVENSKEM V OBDOBJU SOCIALIZMA	11
2.1	NASTANEK FEDERATIVNE LJUDSKE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE (FLRJ) PO DRUGI SVETOVNI VOJNI	11
2.2	DRUŽBENOPOLITIČNI OKVIR SOCIALISTIČNE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE (SFRJ)	11
2.3	MEDIJSKA ZAKONODAJA V OBDOBJU OD 1945 DO 1991	13
2.3.1	ZAKONI O TISKU	13
2.3.2	ZAKONI O ZAŠČITI AVTORSKIH PRAVIC	15
2.4	NADZOR NAD MEDIJI IN NOVINARJI V SFRJ	16
2.4.1	NADZOR NAD VSEBINO NOVINARSKIH PRISPEVKOV	18
2.5	DELOVANJE NOVINARJEV V SFRJ	18
2.5.1	NOVINARSKI ŽANRI	19
2.5.2	KODEKS NOVINARJEV JUGOSLAVIJE	20
2.5.3	PREISKOVALNI NOVINARJI.....	20
2.6	TISKANI MEDIJI NA SLOVENSKEM V OBDOBJU SFRJ	21
2.6.1	DNEVNO ČASOPISJE	21
2.6.2	REVIJE	22
2.6.2.1.	Revija Novinar	22
2.6.2.2.	Revija Tovariš (1945–1973).....	23
2.6.2.3.	Reviji Stop in Jana	23
2.6.2.4.	Revija Mladina (1943–).....	23
2.6.2.5.	Teleks (1977–1990).....	24
2.6.3	IZSELJENSKI TISK	24
2.7	IZOBRAŽEVANJE NOVINARJEV – UVEDBA KATEDRE ZA NOVINARSTVO	24
2.8	DRUŠTVO NOVINARJEV SLOVENIJE (DNS)	25
2.8.1	SINDIKAT NOVINARJEV SLOVENIJE (SNS)	26
2.8.2	NOVINARSKO ČASTNO RAZSODIŠČE (NČR).....	26

3	NOVINARSTVO NA SLOVENSKEM PO OSAMOSVOJITVI	26
3.1	POT K OSAMOSVOJITVI	26
3.2	DRUŽBENOPOLITIČNI OKVIR REPUBLIKE SLOVENIJE (RS)	27
3.3	MEDIJSKA ZAKONODAJA V REPUBLIKI SLOVENIJI	29
3.3.1	ZAKON O JAVNIH GLASILIH.....	29
3.3.2	ZAKON O MEDIJIH	30
3.3.3	ZAKON O AVTORSKI IN SORODNIH PRAVICAH.....	32
3.4	NADZOR NAD MEDIJI IN NOVINARJI V REPUBLIKI SLOVENIJI	33
3.4.1	AVTONOMIJA IN VPLIVI NA NOVINARJE.....	35
3.4.2	NADZOR NAD VSEBINO NOVINARSKIH PRISPEVKOV V RS	37
3.5	DELOVANJE NOVINARJEV IN NOVINARSTVA V RS	38
3.5.1	DRUŽBENA ODGOVORNOST TER VLOGA MEDIJEV IN NOVINARJEV (NORMATIVNI MODEL NOVINARSTVA)	39
3.5.2	NOVINARSKI SPROČANJSKI PROCES V NORMATIVNEM MODELU	40
3.5.2.1	Aktivno in neodvisno zbiranje informacij	40
3.5.2.2	Izbor informacij za obveščeno javnost o zanjo pomembnih zadevah	41
3.5.2.3	Oblikovanje novinarskega sporočila	41
3.5.3	RUTINIZACIJA SLOVENSKEGA NOVINARSTVA	42
3.5.4	NOVINARSKI ŽANRI, VRSTE IN ZVRSTI	43
3.5.5	NETRANSPARENTNOST NOVINARSTVA.....	44
3.5.6	PREISKOVALNO NOVINARSTVO V SAMOSTOJNI SLOVENIJI	44
3.6	TISKANI MEDIJI DANES	46
3.6.1	DNEVNO ČASOPISJE	46
3.6.1.1	Slovenec.....	47
3.6.1.2	Republika.....	48
3.6.2	REVIJE	48
3.6.3	INTERNETNO NOVINARSTVO.....	48
3.6.4	PRIHODNOST SLOVENSkih (TISKANIH) MEDIJEV	49
3.7	NOVINARSKA KAKOVOST	50
3.7.1	KAKOVOST IN ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI Z VIDIKA NOVINARJEV IN NJIHOVIH IZDELKOV	51
3.7.1.1	Kakovost kot primer profesionalizacije poklica – izobraževanje novinarjev	51

3.7.1.2	Kakovost kot primer kakovosti izdelka	51
3.7.2	TRŽNO NARAVNANO NOVINARSTVO	52
3.7.2.1	Novinarski sporočanjaški proces v tržno naravnem novinarstvu	53
3.7.3	TABLOIDIZACIJA	53
3.7.4	RAZVEDRILNE NOVICE	54
3.7.5	SENZACIONALIZEM	54
3.7.6	SISTEMI MEDIJSKE ODGOVORNOSTI	56
3.7.6.1	Kodeks novinarjev Slovenije	57
3.7.7	KAKOVOSTNI NOVINARJI.....	59
3.7.8	DVIG STANDARDA NOVINARSKE KAKOVOSTI V SLOVENIJI	60
4	VODILNI SLOVENSKI NOVINARJI TISKANIH MEDIJEV	61
4.1	VZOREC.....	61
4.2	INTERVJUJSKI VPRAŠALNIK.....	62
4.3	ANALIZA VPRAŠALNIKOV	63
4.3.1	PRITISKI NA NOVINARJE V SOCIALIZMU IN DEMOKRACIJI.....	63
4.3.2	SEZNAM VODILNIH SLOVENSKIH NOVINARJEV TISKANIH MEDIJEV.....	64
4.3.2.1	Jurij Gustinčič	65
4.3.2.2	Bogdan Pogačnik.....	66
4.3.2.3	Ervin Hladnik Milharčič	67
4.3.2.4	Mojca Drčar Murko	67
4.3.2.5	Božidar Pahor	68
4.3.2.6	Slavko Fras.....	68
4.3.2.7	Boris Jež.....	69
4.3.2.8	Slava Partlič.....	69
4.3.2.9	Janko Lorenci	70
4.3.2.10	Miran Sattler	70
5	SKLEP	72
6	LITERATURA	74

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Časovna opredelitev zagotavljanja novinarske kakovosti v Sloveniji	60
Tabela 4.1: Pritiski na novinarje in njihovo delo	64
Tabela 4.2: Seznam vodilnih slovenskih novinarjev 20. stoletja v časopisju.....	64

1 UVOD

Kot bodočo novinarko so me pri izbiri diplomske naloge najbolj zanimale teme, ki so neposredno povezane z novinarstvom in novinarji, zato se mi je tema Vodilni slovenski novinarji 20. stoletja v časopisju zdela ravno pravšnja izbira. Pri raziskovanju sem ugotovila, da o delovanju pomembnih novinarjev, ki so pisali med drugo svetovno vojno in po njej, nekateri pišejo še danes, ni veliko zapisanega. Ti novinarji so dolga leta sooblikovali slovenski medijski prostor, zato si resnično zaslužijo nekaj pozornosti, pa čeprav le v moji diplomski nalogi.

Najprej je bilo, zaradi preobsežne tematike, treba izbrati časovno obdobje. Odločila sem se za povojno obdobje, v katerem je bila oblast v rokah partije in je trajalo od sredine štiridesetih do začetka devetdesetih let, novinarji pa so bili po večini še vedno preverjeni politični delavci, in za obdobje demokratične Slovenije, v katerem naj bi bili novinarji odgovorni javnosti in ne državi (lastnikom, urednikom, itn.) ter nenadzorovani, čemur se večina le po tiho nasmehne. Novinarka Irena Brejc (2008) meni, da je edini recept, ki bi novinarje otrešel nadzora, ta, »da bi bili sami večinski lastniki medija, v katerem pišejo.«

Zaradi potrebe po selekciji in da bi se izognila preobsežnosti raziskave, sem se osredotočila le na novinarje tiskanih medijev, saj bi bilo skoraj nemogoče v raziskavo vključiti novinarje vseh medijev.

Diplomska naloga je sestavljena iz dveh delov. Da bi lahko pojasnila, v kakšnih razmerah so delovali obravnavani novinarji, zajeti v raziskavi, v prvem delu teoretično opredelim vlogo novinarstva in novinarja v obdobju socializma, odnos oblasti do komunikacijske sfere in njene mehanizme nadzora. Mediji so bili v tem obdobju orožje v borbi za socializem. Nadalje prikažem razvoj novinarstva, ki se je začel s profesionalizacijo (ustanovitvijo novinarske katedre) in kasneje z demokratizacijo slovenskega novinarskega prostora. Vstopili so novi novinarski žanri, povečalo se je število medijev, pritiski na novinarje so postali bolj sofisticirani, tisk pa še vedno ohranja svojo vlogo v družbi. Obe poglavji, o novinarstvu v socializmu in v

demokraciji, sta zasnovani na enak način, saj želim bralca s primerjavo seznaniti s prednostmi in slabostmi obeh političnih sistemov.

Naj poudarim, da moj namen ni kritika oblasti v nekdanji Jugoslaviji ali demokratični Sloveniji. Z nizanjem dejstev želim prikazati različne poglede na možnosti za delovanje novinarjev v obeh sistemih. Veliko podatkov so posredovali novinarji sami, ki dobro poznajo razmere v obravnavanem obdobju.

Zanimalo me je tudi, kako teoretiki opredeljujejo kakovostno novinarstvo, da bi lahko s splošno priznanimi merili potrdila pravilnost raziskave. O novinarski kakovosti sem se pogovarjala z mnogimi slovenskimi novinarji, najbolj pa jo povzemajo besede Dušana Benka (2008): »Bralec in poslušalec si od vedno želi in zasluži novinarja širokega razgleda, preudarne, tehtne in lepe slovenske besede, novinarja pokončne drže, spoštljivega do poklica, ki ga opravlja, in zato kritičnega tudi do samega sebe, človeka, neobremenjenega s strankarsko politiko oziroma daleč stran od političnih zdrah.«

V drugem, empiričnem delu skušam odgovoriti na raziskovalno vprašanje *Kdo so vodilni slovenski novinarji 20. stoletja v časopisju?* Pri tem mi bo v pomoč obravnavana literatura, ki mi je omogočila razumeti razmere, v katerih so novinarji delovali. Z več kot petdesetimi izbranimi slovenskimi novinarji, rojenimi med letoma 1910 in 1960, sem opravila intervjuje (govorne oziroma pisne), v katerih so predlagali listo njim pomembnih novinarskih imen. Na podlagi analize ustrezne znanstvene literature in opravljenih intervjujev ter na podlagi določenih indikatorjev bom oblikovala seznam ključnih slovenskih novinarjev, ki so po mnenju novinarskih sogovornikov najbolj pomembni v slovenskem tisku 20. stoletja.

2 NOVINARSTVO NA SLOVENSKEM V OBDOBJU SOCIALIZMA

2.1 NASTANEK FEDERATIVNE LJUDSKE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE (FLRJ) PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Po letu 1941 je Jugoslovanske narode združil boj proti okupatorju, ki ga je organizirala komunistična partija (KP) z namenom osvoboditi vse narode na območju Jugoslavije in oblikovati socialistično državo po sovjetskem vzoru. Tako so nastali politični temelji nove države, Federativne ljudske republike Jugoslavije, ki jo je novembra 1943 v Jajcu ustanovila komunistična partija. Leta 1963 so jo preimenovali v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo (SFRJ). Državo, razdeljeno na šest republik in dve avtonomni pokrajini, je združevala ideologija bratstva in enotnosti. Ključna osebnost je bil predsednik Josip Broz Tito, ki je utelešal povezanost narodov in družbenoekonomske ter kulturne značilnosti zvezne države. Njegova karizma je povezovala državo, po njegovi smrti, maja 1980, pa se je vodstvo države začelo zavedati dejstva, da je SFRJ v velikih težavah (Meier 1996, 15–17).

2.2 DRUŽBENOPOLITIČNI OKVIR SOCIALISTIČNE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE (SFRJ)

Obdobje od konca druge svetovne vojne pa vse do razpada Jugoslavije lahko označimo kot čas, v katerem je potekal eden največjih »poskusov« ureditve družbenih odnosov.

Po letu 1945 so komunisti organizirali Jugoslavijo po sovjetskem zgledu. Prvi njihov cilj je bila popolna industrializacija in industrijska družba. Do konca leta 1949 je Jugoslavija vodila politiko in gospodarstvo v skladu s stalinističnimi nazori, od januarja 1950 pa je nakazala odmik od sovjetskih pogledov s sprejetjem temeljnega zakona o gospodarjenju z državnimi podjetji in z volitvami prvih delavskih svetov.

S sprejetjem ustavnega zakona leta 1953 je Jugoslavija uradno uvedla smer samoupravnega socializma. Samoupravljanje so najprej vpeljali v gospodarska

podjetja, od tam pa se je širilo tudi na druga področja. Ideja je bila, da bi novi sistem državno lastnino spremenil v družbeno in tako privedel do debirokratizacije, decentralizacije ter demokratizacije, kar se ni popolnoma uresničilo. Nov sistem samoupravljanja je pomenil odmik od socializma po sovjetskem vzoru, kar je Jugoslavijo vodilo v bolj demokratičen razvoj (Čepič in drugi 1995, 101–106).

Komunistična partija Jugoslavije (KPJ) se je novembra 1952 preimenovala v Zvezo komunistov Jugoslavije (ZKJ) in se med drugim izrekla za ločevanje državne in partijske oblasti. Kljub temu so celoten sistem do konca osemdesetih let še vedno vodili in nadzorovali komunisti, ki so imeli za sabo močan državni aparat (Meier 1996, 17).

Sredi petdesetih let prejšnjega stoletja je državno vodstvo spoznalo, da je potrebna sprememba gospodarskega sistema. Leta 1955 so sprejeli novo razvojno politiko, zaradi katere je težka industrija začela izgubljeni svoj primat, začele pa so se razvijati druge gospodarske panoge: industrija izdelkov za široko porabo, kmetijstvo v družbenem sektorju in infrastruktura. Povečala se je tudi skrb za dvig življenjske ravni prebivalstva. Gospodarstvo je začelo znatno rasti, kar se je kazalo tudi v zviševanju osebnih dohodkov. Z gospodarskimi reformami se je izboljšalo življenje ljudi (Čepič in drugi 1995, 109).

Kot navajajo mnogi avtorji, ki so pisali o značilnostih socialističnega sistema, smo imeli Slovenci od sredine šestdesetih let pa tja do začetka sedemdesetih let ob zviševanju dohodkov in skoraj ničelni stopnji nezaposlenosti relativno dober življenjski standard (Fischer in drugi 1999).

Hkrati z gospodarsko obnovo države je potekala obnova tudi na kulturnem področju. Program komunistične partije o kulturni obnovi je bil enoten za celotno Jugoslavijo. Ker je bila Slovenija v primerjavi z drugimi jugoslovanskimi republikami kulturno najbolj razvita, program zanjo ni bil primeren, nekatera določila pa so ji celo škodovala, na primer obvezna uvedba sedemletnega šolanja (Čepič in drugi 1995, 100).

V šestdesetih letih se je Slovenija vse ostreje upirala težnjam zveznih organov. Slovenski kulturniki so se borili za decentralizacijo znanosti in filmskega sklada, proti vsiljevanju srbohrvaščine v kulturno in javno življenje ter za odpravo enotnega televizijskega in radijskega programa (Gabrič 1995, 334–340).

O osemdesetih letih prejšnjega stoletja številni avtorji govorijo kot o osvobajajočih letih. Repe (1996, 373) v Slovenski kroniki XX. stoletja v povezavi s tem omenja, da se je po Titovi smrti Jugoslavija vse bolj očitno utapljala v ekonomski, politični in splošni krizi. Nezadovoljstvo ljudi je naraščalo. Vseeno pa je bila svetla plat krize razcvet civilne družbe, zlasti alternativnih gibanj in subkulture. Po dogodkih v vzhodnoevropskih državah v letih 1989 in 1990 ter po razpadu Zveze komunistov Jugoslavije je bil proces razpada socialističnega sistema jasno zaznaven in Slovenija se je ob sočasnem odcepljanju od Jugoslavije tudi notranje demokratizirala.

2.3 MEDIJSKA ZAKONODAJA V OBDOBJU OD 1945 DO 1991

2.3.1 ZAKONI O TISKU

Skupščina Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ) je že leta 1945 sprejela zakon o tisku. Ta naj bi formalno vsem državljanom zagotavljal pravico do svobodnega objavljanja in širjenja informacij. Dovoljeval je tudi ustanavljanje časnikov brez predhodnega dovoljenja državnih organov (Splichal in Vreg 1986, 146).

Leta 1946 je nova jugoslovanska skupščina sprejela Zakon o potrditvi in spremembah zakona o tisku iz leta 1945. Pomembni členi v tem zakonu so (Uradni list FLRJ 56/1946):

- 1. člen: »Tisk v Federativni ljudski republiki Jugoslaviji je svoboden. Nihče ne sme biti oviran v svobodnem izražanju svojih misli s tiskom, razen v primerih, ki jih določa zakon.«
- 6. člen: Z njim je zakon določal, da »svobode tiska nimajo pripadniki in sodelavci okupatorja oziroma protikomunističnih organizacij.«

- 11. člen: V tem členu je zakon med drugim prepovedal »širjenje neresničnih ali razburljivih vesti, ki ogrožajo državne ali narodne interese.«

Leta 1948 je bil sprejet nov Zakon o spremembah zakona o tisku. Slednji je prinesel le nekaj novosti, povezanih s področjem uvoza tujega tiska (Uradni list FLRJ 105/1948).

Leta 1956 je FLRJ sprejela Zakon o časopisnih podjetjih in zavodih. Eno od njegovih določil je bilo, da veljajo za časopisna podjetja enaki splošni predpisi kot za gospodarska podjetja (3. člen). V časopisne hiše je uvedel izdajateljske svete kot organe družbenega upravljanja (poleg že obstoječih organov delavskega samoupravljanja), ki so skrbeli za vprašanja, povezana z izdajanjem časnikov (Splichal in Vreg 1986, 34).

Leta 1960 je bil sprejet Zakon o tisku in drugih oblikah informacij, katerega temeljno določilo je bilo (5. člen), da so ustanove in organizacije, ki se ukvarjajo z objavljanjem in razširjanjem informacij, pri opravljanju svoje dejavnosti samostojne in da v njih upravljanje poteka skladno z načeli družbenega samoupravljanja. Določilo je vsaj organizacijsko pomenilo ukinitvev monopola države ter političnih forumov v komunikacijski sferi in preobrazbo organizacij v samostojne delavske organizacije (Splichal in Vreg 1986, 34).

Leta 1973 je skupščina Socialistične republike Slovenije (SRS)¹ na seji republiškega zbora sprejela Zakon o javnem obveščanju (ZJO), v katerem so med drugim definirane tudi naslednje pravice (Uradni list SRS 7/1973):

- Avtonomnost tiskanih medijev (4. člen): Organizacije združenega dela, ki se ukvarjajo z javnim obveščanjem, so »v svojem delu samostojne, organi družbenopolitičnih skupnosti in ustanovitelji imajo nasproti njim samo tiste pravice, ki jih določa zakon.«

---

¹»Slovenska skupščina je novo ustavo SRS sprejela 28. 2. 1974. Ustava je sicer izhajala iz novih odnosov v federaciji in poudarjala bolj avtonomen položaj Slovenije, vendar je ob poudarjanju pravice do samoodločbe ohranjala tezo o neločljivi povezanosti slovenskega naroda z drugimi v federaciji.« (Prunk 2008, 179)

- Pravica do objave javnega odgovora (20. člen): To pravico zagotavlja zakon pod pogojem, »če se z odgovorom bistveno dopolnijo dejstva in podatki iz objavljenega sporočila.«
- Pravica do objave za javnost pomembnega sporočila (43. člen): Gre za to, da je vsakemu občanu zagotovljena pravica, da lahko v javnih glasilih objavlja sporočila (mnenja, obvestila), ki so pomembna za javnost.
- Pravica do objave popravka (44.–61. člen): Občani »imajo pravico zahtevati od odgovornega urednika časopisa, da objavi njihov popravek sporočila, če je s sporočilom, ki je bilo objavljeno v časopisu, prizadeta njihova čast, dobro ime, pravica ali korist.«

Po večletnih razpravah so šele leta 1985 sprejeli zvezni Zakon o temeljih sistema javnega obveščanja, ki naj bi prinesel večjo enotnost v normativno urejanje odnosov na področju komunikacij. Z njim so določili temeljna načela javnega obveščanja v Jugoslaviji, in sicer temeljne pravice, obveznosti ter odgovornosti množičnih občil, njihovih ustanoviteljev ter virov informacij in načine uresničevanja posebnega družbenega interesa v množičnih občilih. Področje ustvarjanja in delovanja komunikacijskih organizacij (časopisnih podjetij, radijskih in televizijskih postaj) pa je še vedno ostalo v republiški pristojnosti (Splichal in Vreg 1986, 35).

2.3.2 ZAKONI O ZAŠČITI AVTORSKIH PRAVIC

Prvi zakon o zaščiti avtorske pravice po 2. svetovni vojni je bil sprejet 25. maja 1946. Bil je prilagojen novi družbeni ureditvi in je v ospredje postavljaj vlogo države. Država je bila lastnik avtorskih pravic za vse narodne umetniške stvaritve, od imetnikov avtorskih pravic je lahko prevzela nase določene pravice, po poteku trajanja avtorskih pravic pa so te prešle nanjo. Po tem zakonu dediči niso mogli preprečiti objave avtorskih del, imeli so le pravico do povračila. Državljan FLRJ je lahko delo objavil v tujini le, če ga je prej ponudil v objavo doma. Te in druge določbe so bile v nasprotju z Bernsko konvencijo, čeprav je Jugoslavija k njej ponovno pristopila leta 1951 (Uradni list FLRJ 45/1946 v Bahor 2002).

Novi zakon o avtorski pravici iz leta 1957 je skušal odpraviti zgoraj naštetje pomanjkljivosti in se uskladiti z Bernsko konvencijo. Uredil je status

kinematografskega dela, stvaritev v delovnem razmerju (materialna pravica objave praviloma za deset let pripada delodajalcu), prvič pa so bile urejene tudi nekatere osebne pravice (Uradni list SFRJ 36/1957 v Bahor 2002).

Zakon iz leta 1968 je uskladił jugoslovansko zakonodajo s stockholmskim besedilom Bernske konvencije za varstvo knjiŹevnih in umetniŹkih del iz leta 1976 in tudi s svetovno konvencijo o avtorski pravici, ki jo je Jugoslavija Źe ratificirala. Ustava iz leta 1963 je okrepila samoupravni poloŹaj delavcev, kar je bilo treba uskladiti tudi z avtorskim zakonom (Uradni list SFRJ 30/1968 v Bahor 2002).

Zadnji zakon o avtorskih pravicah v SFRJ je bil sprejet leta 1978 (z dvema dopolniloma leta 1987 ter po enim dopolnilom v letih 1986 in 1988). Prinesel je predvsem uskladitev z novo ustavo iz leta 1974. Poseben poudarek je namenjen samoupravnemu dogovarjanju in sporazumevanju, pomembnejŹa pa postane vloga republik pri dedovanju in dovoljevanju prevodov. Novi zakon Źe vedno ni uredil podroĉja osebnostnih pravic v celoti, ker je to podroĉje Źe vedno sodilo v pristojnost republik in pokrajin (Uradni list SFRJ 19/1978 v Bahor 2002).

2.4 NADZOR NAD MEDIJI IN NOVINARJI V SFRJ

Po pogovoru z novinarji, ki so delovali v obdobju socializma, je jasno, da je nadzor nad mediji, novinarji ter nad javnostjo obstajal v obeh politiĉnih sistemih (socializmu in demokraciji), temeljno razliko vidijo le v razliĉnih institucijah, ki so izvajale oziroma Źe vedno izvajajo nadzor nad njimi (partija, drŹava, lastnik medija, urednik itn.).

Glede na odnos drŹave do medijev lahko za model medijskega sistema v SFRJ reĉemo, da je bil paternalistiĉen, kar pomeni, da je jugoslovanski medijski sistem po eni strani temeljil na drŹavnopartijskem politiĉnem sistemu in planski ekonomiji, po drugi strani pa na samoupravnem pluralizmu (predvsem nepolitiĉnih) interesov in trŹni ekonomiji. Slednja sta v medijski sistem uvedla nekatere civilnodruŹbene znaĉilnosti (Splichal 1992, 33).

Koncept svobode medijev sta sicer zagotavljali ustava in zakonodaja SFRJ, vendar je bila osnovna naloga medijev v obdobju socializma, da podpirajo obstojeĉi druŹbeni

sistem. »Novinarstvo se je podrejalo direktivam partije in njeni ideologiji.« (Merljak Zdovc 2007, 133)

Propaganda je veljala za temeljno sredstvo spreminjanja človekovih stališč in je bila osrednji način komuniciranja z javnostjo v smislu legitimiranja oblasti in integriranja države. Vse oblike zunanjega nadzora (vključno s cenzuro) in notranjega nadzora (npr. samocenzura) nad mediji so bile v »funkciji maksimiranja vloge medijev kot popularizatorjev vladajoče ideologije in državno-partijske politike.« (Splichal 1992, 33)

Za socialistične države je bilo značilno, da je sočasno s sistemom množičnega komuniciranja nastal poseben komunikacijski sistem, ki je bil dostopen le državnim in partijskim funkcionarjem, splošnim publikam pa informacije načeloma niso bile dostopne (razen v tistih državah, ki so jih dosegli zahodni radijski in televizijski programi). Ta sistem se je od množičnega razlikoval predvsem po posredovanju pomembnih in nepristranskih informacij o dogajanju doma in po svetu. Pomembne informacije so funkcionarji dobivali iz posebnih biltenov in posebnih časopisov z omejeno naklado (Splichal 1992, 3). Ta novi pristop k informacijam se je približeval »zahodni koncepciji »objektivnega novinarstva« – seveda v smislu novinarske zvrstnosti, ne pa tudi družbenih funkcij in ciljev.« (Splichal 1992, 92)

Tisk v tem obdobju je imel značilno agitacijsko, vzgojno in mobilizacijsko funkcijo (Merljak Zdovc 2007, 134). Časopisi in radijske postaje so bili v državni lasti. Medije so »sponzorirale« politične organizacije in državne institucije, ki so bile vključene v proračunsko razdeljevanje sredstev. Državni nadzor nad tiskom sicer ni bil popoln, vendar so bili vseeno vsi alternativni časopisi, ki so nasprotovali obstoječi strukturi moči, potisnjeni na rob družbe. Vsa novinarska mnenja, »ki so odstopala od uradnih stališč, so bila zatirana s pomočjo preventivne cenzure in represivno kazensko zakonodajo.« Konec sedemdesetih let se je v mnogih socialističnih državah zlomil državno-partijski monopol. Kljub temu je velik del novih in neodvisnih medijev ostal nelegalen ali pollegalen (Splichal 1992, 33–35).

V osemdesetih letih so se v nekaterih slovenskih revijah pojavili prispevki, ki so kritizirali oblast. Ker so ti prispevki pomenili grožnjo sistemu, so bili posamezni izvodi revij cenzurirani ali celo zaplenjeni. Po mnenju Hrvatine in Milosavljevića je bilo

prvo znamenje državnega umika iz medijskega področja šele ukinitvev subvencij konec osemdesetih let. Vseeno je država še skoraj celo desetletje nadzirala medijske vsebine (Merljak Zdovc 2007, 163).

2.4.1 NADZOR NAD VSEBINO NOVINARSKIH PRISPEVKOV

Novinarji po drugi svetovni vojni so bili preverjeni politični delavci. Samega poklica so se naučili med partizanščino. Nad vsebino njihovih prispevkov je bdel Agitacijsko propagandni aparat (agitprop oziroma komisija za agitacijo in propagando), ki je deloval v obdobju od leta 1945 do leta 1952. Komisija je bila tajni organ Komunistične partije Jugoslavije, zato o njej v javnosti niso veliko govorili. Naloga komisije je bila prenašati direktive politične oblasti o tem, kaj in kako naj novinarji pišejo, kaj naj hvalijo in kaj grajajo, kako naj komentirajo politično dogajanje znotraj in zunaj države, kako naj pišejo o gospodarskih ukrepih in podobno. Tako je agitprop skrbel za ustrezno politično linijo (Merljak Zdovc 2007, 133–134).

Aprila 1954 je Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije (SZDLS) ustanovila komisijo za ideološko vzgojno delo. Vodil jo je Boris Zihelr, večina njenih članov pa je bila prej aktivna v slovenskem agitpropu. Njena poglobitna vloga je bila analizirati primernost časopisov in revij. Ker vodstvo komunistov z delom teh komisij ni bilo zadovoljno, saj naj ne bi imele dovolj moči, je Centralni komite Zveze komunistov Slovenije (CK ZKS) februarja 1956 ustanovil novo ideološko komisijo. Slednja naj ne bi bila kopija agitpropa, vendar je dejansko opravljala njegovo delo. Njene poglobitne naloge so bile skrb za idejno delo med članstvom zveze komunistov, delo v raznih kulturnih organizacijah in strokah ter izdajanje marksistične literature (Gabrič 1995, 16–17).

2.5 DELOVANJE NOVINARJEV V SFRJ

V SFRJ, kot tudi v drugih socialističnih državah, so bili novinarji dejansko družbenopolitični delavci, z relativno visokim zaposlitvenim prestižem. Zlasti v publicistični vlogi so nastopali kot državni ali partijski predstavniki za »stike z javnostjo«. Zelo dolgo je vladalo prepričanje, da bi bilo bolje, če bi časopise ustvarjali

partijski funkcionarji (in ne novinarji) v skladu z vladajočim konceptom medijev (Splichal 1992, 82).

V novinarjih in novinarstvu je oblast (pa tudi novinarji sami) videla pomembnega borca za socializem, aktivista v borbi za politiko partije in Ljudske fronte (LF), skratka soustvarjalca socialistične družbe. Boris Kraigher je leta 1953 na seji glavnega odbora SZDLS poudarjal vlogo novinarskega kadra: »Novinar je socialistični aktivist in če to ni, potem takega novinarja ne rabimo in naj gre raje v Ameriko. Če hoče biti novinar, mora biti socialistični aktivist in mora potem pisati s čutom odgovornosti in tako, da to koristi razvijanju socialističnih sil, ne pa da daje s tem direktno podporo reakciji in klerikalizmu.« (Gabrič 1995, 55) Če povzamemo, novinarstvo ni bilo le poklic, ampak predvsem družbena funkcija, novinar pa borec za socializem.

Novinar Branko Maksimovič (2008) pravi, da so bili novinarji v obdobju socializma ustvarjalno utesnjeni, kar ponazori s cikličnimi spremembami po obdobjih:

- 1945–1952 (obdobje strahu)
- 1956–1972 (obdobje sproščanja)
- 1972–1978 (trda roka pred Titovo smrtjo)
- 1982–1988 (obdobje popuščanja)

2.5.1 NOVINARSKI ŽANRI

V obdobju socializma sta bila poročilo in vest najpogostejši obliki novinarskega dela. Za preostale novinarske žanre v časnikih ni bilo prostora, saj so bili po obsegu omejeni. Postopoma so novinarji lahko pisali reportaže in tudi kakšno kritiko (večinoma so obravnavali lokalne razmere), kar pa je bilo odvisno od tolerance urednikov in lokalnih partijskih veljakov. V 70. in 80. letih so začeli novinarji razkrivati za javnost pomembnejše informacije. V Večeru je bil takrat objavljen prispevek, ki je razkril »zavoženo investicijo v velenjskem kemičnem Energokombinatu.« Tega prispevka v časniku Delo niso upali objaviti (Klipšteter 2008).

2.5.2 KODEKS NOVINARJEV JUGOSLAVIJE

Leta 1965 je Zveza novinarjev Jugoslavije sprejela Kodeks novinarjev Jugoslavije. Dopolnili so ga še leta 1969 in 1973 (Vobič 2008, 114).

V tem času so bili mediji še vedno podporni steber oblasti. V socialističnem samoupravnem duhu so novinarji obveščali, poučevali in politično vzgajali bralce. Mnogi novinarji so se dojemali kot pomožna služba obstoječe politike. V kodeksu novinarjev Jugoslavije je bilo še leta 1982 navedeno, da je »novinar družbenopolitični delavec, ki zavestno podvržen idejam marksizma-leninizma /.../ sodeluje v graditvi in razvoju socialistične samoupravne družbe ...« (Merljak Zdovc 2007, 159)

Zanimivo je dejstvo, da objektivnost v kodeksu ni bila definirana: »Družbeno nevarnost in moralni prestopok pomeni vse tisto, kar ovira pravočasno, popolno, pravilno, resnici ustrezno, objektivno informacijo.« V tem kodeksu besede objektivnost ali njenih izpeljank ni mogoče najti, saj se objektivnost razumeva kot obveznost novinarja: »Obveznost novinarja je, da javnosti posreduje resnico, popolno in preverjeno informacijo.« (Vobič 2008, 114)

2.5.3 PREISKOVALNI NOVINARJI

Preiskovalno novinarstvo se je pojavilo že v Jugoslaviji v osemdesetih letih dvajsetega stoletja. Matjaž Šuen (1994, 28) v svoji knjigi omenja odnos med preiskovalnim novinarstvom in oblastjo. Meni, da preiskovalni novinarji s svojim pisanjem nadzorujejo delovanje oblasti. V tem vidi dvojno korist: »državljeni so zavarovani pred manipulacijo državnih organov, ti pa so se prav zaradi medijskega nadzora vedno znova prisiljeni prilagajati civilizacijskim normam.« Prav neodvisni množični mediji² (še posebej preiskovalno novinarstvo) naj bi, po avtorjevem mnenju, pomembno prispevali k bolj demokratični ureditvi družbe.

---

² »O popolnoma neodvisnih medijih seveda ni mogoče govoriti, saj politične, še posebej pa gospodarske organizacije vselej najdejo poti, po katerih vplivajo na javna občila.« V tem primeru avtor govori o tistih medijih, ki so od države ali gospodarstva »relativno« neodvisni.

2.6 TISKANI MEDIJI NA SLOVENSKEM V OBDOBJU SFRJ

Po drugi svetovni vojni se je skupaj s sistemom spremenilo tudi slovensko časopisje. Prenehala je izhajati večina predvojnega časopisja, v ospredje so prišla glasila, ki so, pogosto ilegalno, izhajala že pred vojno. Med pomembnejšimi časniki, ki so takrat izhajali, so Slovenski poročevalec, Ljudska pravica, Delavska enotnost, Kmečki glas, Primorski dnevnik v Trstu, humoristični list Pavliha, ženska revija Naša žena, revija Novi svet itn. Časopisje je prinašalo smernice za delo, seznanjalo z izkušnjami pri obnovi domovine ter opozarjalo na napake, značilne pa so bile njegova agitacijska, vzgojna in mobilizacijska funkcija, o čemer smo že govorili (Amon 1996).

Tisk je bil v tem obdobju močno orodje oziroma orožje v borbi za idejo socializma, kar je jasno razvidno tudi iz besed Edvarda Kardelja: »Tisk, radio itd. so dejansko borbeni instrumenti in je vse odvisno od tega, kdo jih uporablja. Zagotoviti moramo, da bodo ta sredstva služila graditvi socializma, torej tudi nalogam na področju ideološko-političnega dela.« (Kardelj v Gabrič 1995, 55) Osrednji mediji so delovali v skladu s partijsko linijo, kar pomeni, da so bili glavni in odgovorni uredniki še vedno družbenopolitični delavci. Manjši mediji pa so delovali svobodneje, vendar so zaradi tega včasih plačali visoko ceno (Amon 1996).

Za slovenski tisk so bila pomembna šestdeseta leta dvajsetega stoletja. Takrat so spone centralizma začele počasi popuščati. Ustava iz leta 1963 je zagotovila nekoliko večjo svobodo tiska. To je čas, ko je na slovensko novinarstvo (poleg nemškega in sovjetskega) začelo vplivati tudi zahodno (francosko, britansko) in predvsem ameriško novinarstvo (Merljak Zdovc 2007, 159).

2.6.1 DNEVNO ČASOPISJE

V prvih letih po vojni je bil osrednji dnevnik pri nas Slovenski poročevalec, glasilo Osvobodilne fronte, ki je ilegalno izhajal že pred vojno. Nadaljeval je tradicijo partizanskega časopisja. Leta 1959 se je z Ljudsko pravico združil v časnik Delo,

glasilo SZDLS, in tako postal novi osrednji dnevnik³. Do leta 1974 je izhajal vsak dan, do konca leta 1995 pa šestkrat tedensko (Merljak Zdovc 2007, 134).

Z ustanovitvijo Ljubljanskega dnevnika⁴ leta 1951 je Slovenski poročevalec dobil tekmeča. Časnik se je kasneje preimenoval v Dnevnik in tako kot Delo ter Večer izhaja še danes. Leto kasneje (1952) je v Mariboru začel izhajati še Večer⁵. V tem obdobju je časnike izdajal SZDL in »posamezne družbenopolitične ter strokovne organizacije.« (Merljak Zdovc 2007, 134)

2.6.2 REVIJE

Šestdeseta in sedemdeseta leta dvajsetega stoletja veljajo za zlato dobo revij. Razmah so doživele takrat, »ko se je izkazalo, da hiter tempo življenja in množica informacij zahtevata njihovo drugačno, bolj zgoščeno predstavitev.« (Merljak Zdovc 2007, 153)

Merljak Zdovčeva (2007, 153–154) revije deli na:

- informativne tednike, ki so poskušali bralcem predstaviti zgoščene informacije (Teleks) in
- specializirane revije:
  - namenjene širšemu krogu bralcev z določenimi zanimanji (Jana, Stop),
  - strokovne, ki informirajo ljudi določenega poklica (Medijska preža),
  - namenjene ozkemu krogu bralcev, ki jih povezuje na primer članstvo v neki organizaciji (politične, verske, stripi, revije za posamezne konjičke itn.).

2.6.2.1. *Revija Novinar*

Društvo novinarjev Slovenije (DNS) se je v želji po večjem povezovanju in aktiviranju svojih članov leta 1950 odločilo, da začne izdajati društveno glasilo Novinar. Revija

---

³ Naklada Dela leta 1984 je bila najvišja med slovenskimi časniki, in sicer 107.604 izvodi dnevno (Splichal in Vreg 1986, 79).

⁴ Naklada Ljubljanskega dnevnika leta 1984 je bila 80.291 izvodov dnevno (Splichal in Vreg 1986, 79).

⁵ Naklada Večera leta 1984 je bila 58.196 izvodov na dan (Splichal in Vreg 1986, 79).

se je dotikala delovanja samega društva, težav, s katerimi so se srečevali njegovi člani, ter z vlogo novinarstva in novinarja v širšem družbenem prostoru (Merljak Zdovc 2007, 159).

2.6.2.2.   *Revija Tovariš (1945–1973)*

Ilustrirani tednik v tradiciji družinskih revij je pomembno zaznamoval leta po drugi svetovni vojni na Slovenskem. Revija je izhajala v nakladi od 28.500 do 60.000 izvodov, kar kaže na to, da je bila zelo priljubljena. Novinarstvo Tovariša je bilo bolj sproščeno, novinarji so aktivno pripovedovali o dogodkih in se niso držali ob strani, teme reportaž (številne reportaže so bile zelo površinske) »so odražale predvsem tradicijo slovenskega socialnega realizma.« Raziskovali so pojave, ki so bili posledica socialistične preobrazbe. Šele kasneje so v pisanje reportaž začeli vključevati zahtevnejše literarne elemente, s katerimi so posredovali neko skrito sporočilo, po navadi kritiko sistema. Revija je prenehala izhajati zaradi pomanjkanja zanimanja zanjo, saj je bralstvo informacije o dogajanju po svetu dobilo preko televizijskih sprejemnikov (Merljak Zdovc 2007, 160).

2.6.2.3.   *Reviji Stop in Jana*

Konec šestdesetih, v začetku sedemdesetih let dvajsetega stoletja sta se na Slovenskem pojavili prvi specializirani reviji Jana in Stop, namenjeni širokemu krogu bralcev. Jana (1968) je namenjena predvsem ženskam, Stop (1972) »pa je bil tednik, ki se je posvetil vsemu, kar je bilo povezano z vse bolj priljubljenim medijem – televizijo.« Obe reviji še izhajata (Merljak Zdovc 2007, 161).

2.6.2.4.   *Revija Mladina (1943–)*

V osemdesetih letih so se v Mladini (Novi reviji, Tribuni, Katedri, Teleksu) pojavili sporni prispevki, ki so bili kritika oblasti in so veljali za tabu teme (neuvrščeni, neuspeh samoupravljanja itn.) Vodilo delovanja novinarjev je bilo razbijanje tabujev, kar je pomenilo grožnjo obstoječemu sistemu, »zato so bili posamezni izvodi Mladine cenzurirani ali celo zaplenjeni.« (Merljak Zdovc 2007, 163–168)

2.6.2.5.   *Teleks (1977–1990)*

Teleks je bil informativni politični tednik. Izdajala ga je časopisna hiša Delo. Znan je bil po sloganu »Teleks gre do konca«. Politično vodstvo je na urednike zelo pritiskalo, saj so v njem objavljali prispevke, ki so vsebovali drugačne poglede na politično realnost v obdobju socializma. Čeprav ga niso nikoli zaplenili, pa sta morala odstopiti njegova urednika Anton Rupnik in Jure Apih. Po Apihu pa so represijo tedanje oblasti občutili še drugi uredniki (Merljak Zdovc 2007, 164).

2.6.3 IZSELJENSKI TISK

Izseljenski tisk je Slovence v tujini seznanjal z dogajanjem na domačih tleh. V teh časopisih so novinarji kritično presojali socialistični sistem, kar je pomenilo močno emigrantsko novinarsko opozicijo. Na Slovenskem je bilo to časopisje prepovedano, zato na naš razvoj ni imelo večjega vpliva (Merljak Zdovc 2007, 134).

2.7 IZOBRAŽEVANJE NOVINARJEV – UVEDBA KATEDRE ZA NOVINARSTVO

Izobraževanje novinarjev je eden od osnovnih pogojev za zagotavljanje novinarske kakovosti. Ena temeljnih usmeritev v novinarstvu je večji pomen strokovne izobrazbe. Dokler ne bo specifična novinarska izobrazba določena z zakonom kot pogoj za opravljanje novinarskega poklica, bo uveljavitev novinarskih šol problematična (Erjavec 1999, 28).

Ljubljana je leta 1961 dobila Visoko šolo za politične vede (VŠPV), kjer so uvedli tudi novinarski študij, katedro za novinarstvo pa je vodil France Vreg. Pred tem je partija za novinarje organizirala različne seminarje, ki so imeli poudarek na družbenopolitični in vzgojni nalogi, ki jo je imelo časopisje v socialistični deželi. Leta 1968 se je VŠPV preimenovala v Fakulteto za sociologijo, politične vede in novinarstvo – FSPN (Enciklopedija Slovenije 1987, 81).

2.8 DRUŠTVO NOVINARJEV SLOVENIJE (DNS)

Društvo novinarjev Slovenije je nasledilo Društvo slovenskih književnikov in časnikarjev, ki je bilo ustanovljeno 28. marca 1905 v Ljubljani, in Slovensko časnikarsko društvo, ustanovljeno 22. oktobra 1944 v Črnomlju. Preimenovalo se je kar nekajkrat, zaradi polemike o poimenovanju (novinarjev/časnikarjev), in čeprav je ves čas delovalo v okviru jugoslovanskega združenja novinarjev, je ohranilo samostojnost (DNS).

DNS je še danes zadolženo za vprašanja, ki zadevajo stroko in pravni položaj novinarjev. Po 1. členu svojega statuta »je stanovska organizacija, ki združuje novinarje, ki se ukvarjajo z javnim obveščanjem.« (DNS)

Pomemben je tudi 5. člen statuta DNS, ki govori o ciljih in nalogah društva, kar na kratko povzemam (DNS):

- razvoj javnega obveščanja v interesu tako tujih kot domačih javnosti;
- krepitev in podpora neodvisnosti novinarjev in medijev;
- varstvo in zašita novinarjev pred različnimi pritiski;
- uveljavljanje etike javne besede;
- reševanje poklicnih in tudi statusnih vprašanj novinarjev;
- sodelovanje z različnimi novinarskimi organizacijami.

Pogoji za sprejem v članstvo v DNS so navedeni v 7. členu statuta, in sicer »član DNS je lahko vsak, ki se preživlja z novinarskim delom v Republiki Sloveniji ali v slovenskih medijih (uredniki in novinarji zamejskih in izseljenskih medijev). Če se novinar ukvarja še s kakšnim drugim delom, to delo nikakor ne sme biti v nasprotju s kodeksom DNS.«

Po 11. členu je pomembno, da morajo novinarji, včlanjeni v DNS, dobiti podporo, pomoč in zaščito DNS, še zlasti v primerih kakršnih koli pritiskov, zapiranja informacij in sodnih pregonov (DNS).

Statut poleg že omenjenih členov določa način uresničevanja ciljev in nalog DNS, članstvo v DNS, pravice in dolžnosti članov, organe društva (skupščina, svet, predsednik, upravni in nadzorni odbor ter novinarsko častno razsodišče) in njihove naloge, način financiranja društva, možnost študentske sekcije v sklopu društva in prehodne ter končne določbe (DNS).

2.8.1 SINDIKAT NOVINARJEV SLOVENIJE (SNS)

Poleg DNS je bil ustanovljen še en organ za boljšo organiziranost novinarstva, in sicer Sindikat novinarjev Slovenije (SNS), ki ima začetke v Primorskem novinarskem sindikatu (ustanovljen v Kopru leta 1989). Že v tistem času so se pojavile ideje, da bi bil tak sindikat potreben na republiški ravni, ker je bila takratna organiziranost novinarjev neustrezna. SNS si prizadeva za ustrezno socialno varnost novinarjev in je bil prvenstveno zadolžen za urejanje socialnega in materialnega položaja novinarjev (SNS).

2.8.2 NOVINARSKO ČASTNO RAZSODIŠČE (NČR)

Vloga Novinarskega častnega razsodišča je razložena v statutu DNS od 42. do 51. člena. Gre za skupen organ DNS in SNS. Bistveno je, da NČR skrbi za to, da člani DNS spoštujejo novinarski kodeks, tako da obravnava primere, ki naj bi pomenili kršitev novinarske etike. »NČR obravnava tudi primere očitanih kršitev Kodeksa novinarjev Slovenije avtorjev, ki niso člani DNS, in drugih avtorjev uredniških vsebin, ki niso novinarji.« (DNS)

3 NOVINARSTVO NA SLOVENSKEM PO OSAMOSVOJITVI

3.1 POT K OSAMOSVOJITVI

Najizrazitejša značilnost zadnjega obdobja komunistične Jugoslavije je militarizacija celotne družbe. In kot vse v tedanji Jugoslaviji je bila tudi ta militarizacija »samoupravno« obarvana. Načrtno so razširjali psihozo nekakšne splošne

ogroženosti in na dnevnem redu so bile akcije NNNP (»nič nas ne sme presenetiti«, nekateri pa so jih prevedli v »neumni neprenehoma nadlegujejo pametne«.) Uveljavila se je doktrina »splošnega ljudskega odpora«, njen najizrazitejši zgled pa je bila teritorialna obramba, vendar je bila tudi ta izrazito podrejena centralizirani JNA⁶ (Makarovič 1996, 468).

Čim bolj se je poglobljala ekonomska kriza v Jugoslaviji, tem bolj pomembna je postajala Slovenija, saj je takrat veljala za edino kolikor toliko ekonomsko zdravo republiko. Srbija je izgubljala upanje, da si bo lahko sama ekonomsko opomogla, zato je še povečala težnje po ekonomskem izkoriščanju Slovenije (Makarovič 1996, 469).

V Sloveniji je dosegla svoboda misli in pisanja veliko višjo raven kot v drugih jugoslovanskih republikah. To se je pokazalo z izidom znamenite 57. številke Nove revije z »Gradivom za slovenski nacionalni program« in ko so v tedniku Mladina kritika, satira in družbeni protest končno prestopili ozke okvire intelektualnih krogov ter prodrli v širšo javnost. Partija se je znašla v vedno hujši zagati. Lahko zapleni posamezne izvode revij, poostri cenzuro ali aretira pisce člankov, kot so storili z Jožetom Pučnikom v primeru Revije 57. Vendar na splošno postajajo represivni ukrepi proti piscem in revijam vse manj priljubljeni – že proces proti 57. številki Nove revije je v resnici samo seznanil javnost s protipartijskimi stališči, partijo pa osmešil (Makarovič 1996, 470).

3.2 DRUŽBENOPOLITIČNI OKVIR REPUBLIKE SLOVENIJE (RS)

Dan razglasitve slovenske državne suverenosti, 25. junij 1991, je prelomnica za zgodovino Slovencev. Ozemlje, na katerem leži današnja slovenska država, še nikoli prej ni doživelo popolne državne suverenosti. Lastna država je tako Slovincem dala priložnost, da so sami postali dejavnik svojega razvoja (Makarovič 1996, 489).

Po razglasitvi neodvisnosti se je Slovenija zelo hitro notranjepolitično razvijala. »K sreči je bila konec leta 1991 še s soglasjem sprejeta nova moderna, liberalna,

---

⁶ JNA (Jugoslavenska narodna armija) – slovensko JLA (Jugoslovanska ljudska armada) je bila oborožena sila SFRJ od marca 1945 do maja 1992.

demokratična ustava, temelječa na pravicah človeka državljana, določenih na podlagi evropskega razsvetljenskega vzorca.«

Devetdeseta leta so bila v znamenju radikalne in hitre gospodarske transformacije, je pa jasno, da tranzicija iz socializma v kapitalizem ni potekala brez težav. Iz starih družbenih odnosov so se morali oblikovati novi odnosi in institucije, družbeno lastnino pa so morale zamenjati bolj jasno določene oblike lastništva (zasebno lastništvo, mešano lastništvo ali družbe v lasti zaposlenih). V prehod v tržno gospodarstvo je Slovenija vstopila s precejšnjimi prednostmi pred drugimi socialističnimi državami, a kljub temu začetek ni bil najbolj obetaven (Benderly in Kraft 1994).

Slovensko gospodarstvo se je moralo s krizo tranzicije spopasti na naslednjih poglavitnih področjih (Mencinger v Krašovec 2001):

- prehod iz socialistične v tržno ekonomijo;
- prehod iz regionalnega v nacionalno gospodarstvo;
- prehod v velike strukturne spremembe v gospodarstvu zaradi prilagajanja tujim trgom in izzivom globalizacije.

Po letu 1993 se je začelo obdobje gospodarske rasti in višji življenjski standard se je kazal tudi na povečani ponudbi potrošnih dobrin.

Leta 1991 je Slovenija prvič postala neodvisna država. Le trinajst let pozneje (leta 2004) se je priključila Evropski uniji in tako postala njena enakopravna članica. Za vstop v unijo sta si skupno prizadevali vlada in opozicija (Prunk 2006).

Z družbenopolitičnimi spremembami in osamosvojitvijo Slovenije je odprto tudi novo poglavje slovenskega novinarstva, vendar je le-to vsebinsko nadaljevanje že dosežene stopnje notranje demokratizacije in dosežene stopnje strokovnosti. Novinar izstopa avtorsko, analitično, je specifično naravnani, kritičen in vpet v prostor. Za prva leta po osamosvojitvi je očitna afirmacija sprememb, iskanje in odkrivanje napak in značilnosti preteklega obdobja, kritičnost do pojavov razvrednotenja ustvarjenih vrednot in dosežkov. Sledi določeno pomirjanje in uveljavljanje kriterijev stroke ter vpetost v demokratični razvoj kot delujoča sila, ki pridobiva odmevnost v javnosti in

ustrezen vpliv. Tak kakovostni preskok pa privablja po drugi strani tudi večje zanimanje politike in pojave vplivanja na njihovo usmeritev (Fortič 2008).

3.3 MEDIJSKA ZAKONODAJA V REPUBLIKI SLOVENIJI

Tranzicijske države Srednje in Vzhodne Evrope niso imele strategije (še manj pa politične volje) definirati, kakšna naj bo medijska politika prihodnosti. Podporniki deregulacije so se sklicevali na negativne izkušnje iz prejšnjega režima, zaradi katerih bi bilo treba državi preprečiti kakršne koli posege v delovanje medijev. Ključno je bilo vprašanje, kako demokratizirati medijsko lastništvo. Tako se je pri tiskanih medijih svoboda javnega izražanja izenačila s svobodo lastnine. Prevladalo je mnenje, da bo privatizacija medijev zagotovilo za nevmešavanje države v prihodnje delovanje medijev (Bašić Hrvatini in Milosavljević 2001, 9–11).

V Sloveniji je prevladovalo tudi prepričanje, da morajo ostati tiskani dnevniki zaradi nacionalnih interesov v domači lasti. Pomembno je bilo torej preprečiti prodajo slovenskih medijev tujim lastnikom. Obstajala je namreč bojazen, da bi tuji lastniki uveljavljali svojo voljo (predvsem politično). To je pripeljalo do regulacije lastniških deležev pri posameznih lastnikih. V resnici pa se je zaradi domnevne nevarnosti tujih prevzemov medijska koncentracija dogajala v rokah maloštevilnih domačih lastnikov; tudi takih s prepoznavnimi političnimi konotacijami (Bašić Hrvatini in Milosavljević 2001, 9)

Sprejemanje zakona o javnih glasilih (1994) in zakona o medijih (2001) pokaže, kakšen je odnos države do (de)regulacije medijske sfere. Na začetku devetdesetih let sta se pojavljali vprašanja, ali potrebujemo zakon, ki bo posebej urejal delovanje medijev, in kakšen naj bo. V praksi pa so se pokazale pomanjkljivosti obeh sprejetih zakonov (Bašić Hrvatini in Milosavljević 2001).

3.3.1 ZAKON O JAVNIH GLASILIH

Po številnih polemikah, ali Slovenija res potrebuje zakon, ki bo urejal delovanje medijev, je Državni zbor Republike Slovenije 25. marca 1994 sprejel Zakon o javnih glasilih (ZJOG). Ta v 98. členih ureja način uresničevanja svobode javnega

obveščanja ter pravice in odgovornosti novinarjev in javnih glasil (Uradni list RS 18/1994).

Zakon v poglavjih podrobno definira (Uradni list RS 18/1994):

- temeljne določbe;
- pravice in odgovornosti javnih glasil, odgovornih urednikov, uredništva in novinarjev;
- zaščito pluralnosti in raznovrstnosti javnih glasil;
- posebne določbe o radijskih in televizijskih programih;
- tuji tisk in druga tuja javna glasila in njihove predstavnike;
- kazenske določbe;
- predhodne in končne določbe.

V praksi so se pokazale pomanjkljivosti zakona. »Posledica pomanjkljivega nadzora nad uveljavljanjem pomanjkljive zakonodaje so bile netransparentnost koncentracije lastništva v medijih in številne kršitve, ki jih ni bilo mogoče sankcionirati.« Tako so zakon o javnih glasilih leta 1997 začeli spreminjati in leta 2001 je nastal zakon o medijih (Bašić Hrvat in Milosavljević 2001, 7–8).

3.3.2 ZAKON O MEDIJIH

Zakon o medijih (ZMed) je Državni zbor Republike Slovenije po štirih letih razprav sprejel 25. aprila 2001 in je začel veljati 26. maja istega leta. Zakon vsebuje 168 členov, ki določajo pravice, obveznosti in odgovornosti pravnih in fizičnih oseb ter javni interes Republike Slovenije na področju medijev (Uradni list RS 35/2001).

V prvem oddelku zakona (1.–4. člen) so zajete uvodne določbe, ki definirajo medije, razlagajo dejavnosti razširjanja programskih vsebin in določajo javni interes na področju medijev. Zakon definira javni interes tako, da Republika Slovenija podpira medije pri razširjanju programskih vsebin, ki so pomembne za (Uradni list RS 35/2001):

- uresničevanje pravic državljanek in državljanov RS doma in po svetu;

- ohranjanje kulturne in nacionalne identitete;
- vzpodbujanje kulturne ustvarjalnosti in kulturo javnega dialoga;
- utrjevanje pravne in socialne države;
- razvoj znanosti in izobraževanja.

Nadalje drugi oddelek zakona od 5. do 8. člena določa splošna načela, kot so zaščita slovenskega jezika, svoboda izražanja in svoboda razširjanja programskih vsebin iz drugih držav, ter prepoveduje spodbujanje k neenakopravnosti in nestrpnosti (Uradni list RS 35/2001).

Pomemben je četrti oddelek zakona o medijih, ki v svojih členih (18.–22.) opredeljuje pravice in obveznosti uredništva – urednikov in novinarjev. Po 21. členu je novinar oseba, »ki se ukvarja z zbiranjem, obdelavo, oblikovanjem ali razvrščanjem informacij za objavo prek medijev in je zaposlena pri izdajatelju, ali pa samostojno kot poklic opravlja novinarsko dejavnost (samostojni novinar).« Urednik ali novinar, razen v primerih, ki jih določa kazenska zakonodaja, nista dolžna razkriti vira informacij. Novinarju se ne sme odpovedati delovnega razmerja ali prekiniti pogodbe ter kakorkoli poslabšati njegovega položaja zaradi izražanja mnenj in stališč, ki so v skladu s programsko zasnovo oziroma s profesionalnimi merili, pravili in standardi (Uradni list RS 35/2001).

Treba je omeniti še deveti oddelek zakona, ki govori o zaščiti pluralnosti in raznovrstnosti medijev. Pred sprejetjem zakona so potekale številne polemike, kako omejiti lastništvo in podobno, o čemer razpravljata tudi Bašić Hrvatina in Milosavljević (2001, 42) v knjigi Medijska politika v devetdesetih. Sprejeti zakon v tem oddelku »posebej določa omejitve lastništva (56. člen), povezane osebe (57. člen) in omejevanje koncentracije (58. člen), ki veljajo tako za domače kakor tuje pravne in fizične osebe.«

Zakon o medijih po mnenju kritikov preveč natančno definira nekatera področja, kot so interesi države, in preveč ohlapno druga, npr. interese državljanov. Zakon poskuša z enim zamahom ter na podoben način regulirati tiskane in radiodifuzne medije. Tako še vedno ni jasno, kakšno medijsko politiko zagovarja država (Bašić Hrvatina in Milosavljević 2001, 11).

3.3.3 ZAKON O AVTORSKI IN SORODNIH PRAVICAH

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah⁷ (ZASP) je bil sprejet 30. marca 1995 in je začel veljati 29. aprila 1995, dopolnjen je bil 26. januarja 2001. Z njim je Slovenija dobila sodoben in celovit avtorski zakon, ki je našo zakonodajo prilagodil evropskim trendom na tem področju; upošteva namreč veljavne mednarodne konvencije in direktive Evropske gospodarske skupnosti ter je hkrati pravna osnova za ureditev avtorske pravice in drugih sorodnih pravic kot dela intelektualne lastnine. Socialni, kulturni in gospodarski pomen avtorske pravice in sorodnih pravic in učinkovitost tega varstva velja za eno od meril civiliziranosti družbe.

Avtorska pravica je človekova pravica, ki temelji na naravnem pravu; iz nje izvirajo absolutna moralna in premoženjska opravičenja. Zmeraj in predvsem nastane pri avtorju kot fizični osebi. Avtorske pravice (skupaj s pravicami industrijske lastnine) spadajo v celoto pravic intelektualne lastnine, torej pravic, ki izhajajo iz znanstvene, tehnične, izumiteljske in umetniške ustvarjalne dejavnosti človeka (Bahor 2002).

ZASP ureja (Uradni list RS 21/1995):

- pravico avtorjev na njihovih delih s področja književnosti, umetnosti in znanosti (avtorska pravica);
- pravice izvajalcev, filmskih producentov, proizvajalcev fonogramov, radijskih ali televizijskih organizacij in založnikov (sorodne pravice);
- individualno in kolektivno uveljavljanje avtorske in sorodnih pravic.

ZASP določa pet predpostavk za obstoj avtorskega dela, in sicer stvaritev, individualnost, duhovnost, področje (znanost, umetnost, književnost) in izraženost. Po kategorijah pa lahko razdelimo avtorska dela na: govorna, pisana, glasbena, gledališka, koreografska in pantomimska, fotografska, likovna, arhitekturna, kartografska, dela uporabne umetnosti in industrijskega oblikovanja in predstavitve znanstvene, izobraževalne ali tehnične narave (Bahor 2002).

---

⁷ Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (UL RS 21/1995).

3.4 NADZOR NAD MEDIJI IN NOVINARJI V REPUBLIKI SLOVENIJI

»Pritiski v socializmu ali demokraciji v novinarstvu? Ni bistvene razlike, a če je, je v škodo demokracije.« (Ravter 2008)

Mnogi intervjuvani novinarji tiskanih medijev menijo, da so prva leta po osamosvojitvi prinesla razmah novinarske svobode in samozavesti. Razmeroma kratkotrajna odsotnost pritiskov centrov moči je omogočala, da so novinarji prosto zadihali, žal pa je to trajalo kratek čas.

Demokratizacija in komercializacija, spremembe političnega sistema, poskusi novinarske samoregulacije, nova medijska zakonodaja in drugi ekonomski, politični ter družbeni pojavi od začetka devetdesetih let dvajsetega stoletja temeljito spreminjajo naš medijski prostor in tudi podobo novinarskega sporočanja. Že pred osamosvojitvijo in sploh po osamosvojitvi slovenski novinarji vedno glasneje in odločneje iščejo načine vzpostavljanja identitete, ki je bila jugoslovanskemu novinarstvu neznanka. Slovenski novinar naj bi prenehal biti družbenopolitični delavec in vsaj formalno postal predstavnik javnosti. V resnici pa je stanje precej drugačno, saj so partijski glas zamenjali novi, z ekonomsko in/ali politično močjo zaznamovani glasovi. Kot trdi Manca Košir (2003), svobodnega novinarstva ni, ne v Sloveniji ne drugod po svetu.

Po osamosvojitvi se je medijski trg hitro dopolnil z novimi mediji, novinarskimi zvrstmi, žanri in prijemi iz razvitega sveta. Bistveno pomembnejša kot prej je postala tržna usmeritev oziroma tržna uspešnost, saj državnih subvencij ni bilo več, nova država jih je začela razvijati šele kasneje in v skromnejšem obsegu kot v socializmu. Tržne priložnosti so začeli iskati novi mediji, zlasti elektronski. Bistveno se je razširilo področje rumenega tiska na robu in preko roba novinarske korektnosti, vse za tržni uspeh. Odprta vprašanja položaja novinarjev (stara kolektivna pogodba je potekla, dogovoru o novi pa je slabo kazalo; obvladovanje nekaterih medijev s strani države oziroma vladajoče politike; pritiski centrov gospodarske moči; zahteve delodajalcev, ki se ne zmenijo za pravila novinarske etike in stroke itn.) ustvarjajo ugodno okolje za pritiske na novinarje, njihovo izkoriščanje in zlorabljanje novinarstva za cenene tržne učinke. Začasna svoboda po osamosvojitvi je bila zatrta, demokratične tradicije v

družbi in civilna sfera pa so bili še prešibki, da bi omogočali odgovorno in etično novinarstvo; le-to je žrtev centrov moči, novinarska stroka pa se ne zna oziroma ne more temu učinkovito upreti (Japelj 2008).

Novinar Dušan Benko (2008) se strinja z napisanim in meni, da obetavno rast poosamosvojitvenega slovenskega žurnalizma zavirajo grobi, a uspešni poskusi podrejanja medijev političnim strankam oziroma kapitalu ter prizadevanja enih ali drugih utesniti medije, če že ne v celoti odvzeti medijem avtonomnost, ki je pogoj solidnega novinarskega dela. Politika in politične stranke se zavedajo izjemnega pomena medijev in si jih zato želijo prisvojiti oziroma podrediti, kar enako velja za gospodarske družbe oziroma kapital.

Za obdobje po osamosvojitvi pa vse do danes je značilno, da so mediji pod stalnimi pritiski politike in ekonomije, novinarji pa se pogosto znajdejo v precepu med lastnimi ter naslovnikovimi interesi in individualnimi težnjami ter uredniškimi zahtevami. Novinarstvo je namreč pretežno podrejeno politiki, ekonomiji ali pa kar obema (Vreg 1980).

Vsaka družba nadzira svoje množične medije v skladu s svojimi potrebami in politikami. McNair (1995) piše o petih družbenih določnicah novinarstva:

- profesionalna kultura in organizacijski pritiski (novinarske konvencije in rutine, profesionalna etika itn.);
- ekonomski pritiski (ekonomika novinarstva, zlasti mehanizmi ekonomskega nadzora in lastništva);
- politični pritiski (vplivi politikov in političnih sistemov, regulacija, načini obveščanja s strani vlade, cenzura itn.);
- taktike virov informacij (vplivi, ki so izvajani prek upravljavcev odnosov z javnostmi);
- tehnološke možnosti in omejitve (vplivi tehnologije zbiranja in produkcije novic).

Vreg (1980, 118–132) ugotavlja, da je država vsekakor najbolj vplivna med dejavniki vpliva na javnost. »Država obvladuje vse institucionalne mehanizme artikulacije interesov in političnih stališč, ima na razpolago zasebni in državni kapital, vojsko in policijo, odločujoč vpliv na javna občila in na lokalne voditelje. Država stopa v interakcijo z javnostjo zato, da izvaja svoj program in državno politiko ob konsenzu z javnostjo in tako ohranja oblast.« Politične stranke so tiste institucije, ki so najbolj zainteresirane za oblikovanje javnega mnenja. Zato morajo imeti lastna glasila ali druge množične komunikacijske kanale, da bi uresničile svoje programe, prišle na oblast ali se obdržale na oblasti ter utrdile svoje organizacije in jih razširile. Ravno ta vpletenost politike pa pogosto ovira nemoteno funkcioniranje novih medijev in njihovo rentabilnost.

Vendar je treba takoj dodati, da ni bilo vse novinarstvo zvesto in zavezano vlogi družbenopolitičnega delavca in zvestega pudlja in je s pisanjem, ki je ohranjalo novinarske standarde, načenjalo in spodjedalo totalitarni sistem. Padec komunizma konec osemdesetih let prejšnjega stoletja in padec dvanajstletne vladavine LDS-a leta 2004 je pokazal, da ni trajne nadoblasti nad mediji in novinarji. Popolne podreditve države ali kakršne koli partije ali politične opcije nad mediji in novinarji ni. Lahko sicer traja pol stoletja, kot je v Jugoslaviji, toda prej ali slej se zruši. Novinar pa naj bi bil intelektualec, ki je sposoben lastnega premisleka, človek, ki mu je sveta resnica, profesionalnost, odgovornost (Petek 2012).

3.4.1 AVTONOMIJA IN VPLIVI NA NOVINARJE

Novinarska besedila so stvaritev novinarjev, ki pri svojem delu najbrž nikoli niso povsem avtonomni. Ustvarjajo pod vrsto pritiskov in vplivov. Čeprav bodo novinarji avtonomnost vedno postavljali za temelj svojega dela, so vseeno podvrženi različnim omejitvam, na različnih ravneh, z različnimi akterji pritiska in na različne načine. Nekateri vplivi so povsem razvidni, drugi zakriti, nekatere novinarji sprejemajo zavestno, spet drugi delujejo na nezavedni ravni, nekaterim se je lažje upreti, pri drugih pa lahko upor pomeni izgubo službe (Poler Kovačič in Erjavec 2011).

Avtonomija je ena od nujnih predpostavk vsakega poklica. Avtonomija novinarstva se obravnava na dveh, med seboj povezanih ravneh (Poler Kovačič in Erjavec 2011, 29–34):

- raven notranje (novinarske) svobode, svobode v medijskih hišah (odnos do urednikov, delodajalcev in kolegov); profesionalna ideologija novinarjev je čvrst del miselnih sistemov mnogih novinarjev, vendar jo resničnost delovnega okolja močno ogroža;
- raven zunanje svobode (svobode medijev); pomeni avtonomijo novinarstva v odnosu do drugih dejavnosti in institucij. Zadeva odnose med množičnimi mediji in ekonomsko ali politično elito (oblastjo).

Avtonomija je bila vedno ena od bolj problematičnih postavk novinarske profesionalizacije, čeprav so bili problemski poudarki v različnih zgodovinskih obdobjih različni.

Po besedah Toneta Gošnika (2008) in mnogih novinarjev v prvih letih po osamosvojitvi velikih pritiskov in vplivov na novinarje ni bilo. Danes pa po njegovih besedah lastništvo medijskih družb zatira kulturo ravnanja z mediji, vse to pa škoduje tako novinarjem kot lastnikom. Zadnje čase prihaja do kadrovskih rešitev iz političnih razlogov. Mnogi novinarji so zaradi političnih in kapitalskih vzrokov izpostavljeni najrazličnejšim pritiskom in grožnjam, o čemer smo že govorili. Taki pritiski na novinarje in njihovo delo kažejo, da novinarji in mediji v današnjem času ne morejo delovati neovirano. Številne zamenjave odgovornih ljudi v novinarstvu kažejo, da se uveljavlja vplivanje političnih vrhov, ki so na oblasti, na uredniško politiko medijev. S tem je najhuje ogroženo uresničevanje javnega interesa v uredništvih. Situacijo najbolje pojasni peticija zoper cenzuro in politične pritiske iz leta 2007, ki jo je podpisalo 571 novinarjev.

S temi besedami se strinja tudi novinarka Irena Brejc (2008), ki meni, da so danes pritiski na novinarje mnogo bolj sofisticirani, kot so bili v času socializma, gre pa po njenem mnenju za enako nečedno raboto. Včasih je bila politična cenzura nadrejenih zelo direktna (novinarjem so preprosto izločili kakšno izjavo, poanto komentarja itn.), ni pa bilo direktnih sankcij, kot je grožnja z izgubo službe. V tisku se je političnim

pritiskom pridružil še bolj pritlehen kapitalski pohlep in pritisk, zoper katerega še novinarji sami niso izumili pravega recepta. Edino rešitev vidi v tem, da bi bili novinarji večinski lastniki medija, v katerem pišejo, ampak so ta »vlak« že zamudili.

3.4.2 NADZOR NAD VSEBINO NOVINARSKIH PRISPEVKOV V RS

»No, da je v socializmu obstajala samocenzura, če že ne vedno cenzura, je dejstvo, kot je dejstvo, da ni v tako imenovani demokraciji nič drugače. Za objavo člankov, ki niso bili všeč tistim, ki so danes na oblasti, je »odletel« odgovorni urednik, nastavili pa so bolj »uravnoveženega« urednika.« (Ravter 2008)

V praksi se novinarji pri pisanju zelo pogosto znajdejo v precepu med različnimi zahtevami in pričakovanji (urednika, virov informacij, predvidenimi naslovnikovimi pričakovanji, lastnimi prepričanji). Predvsem pa so pod stalnimi pritiski uredniške politike, ki postavlja pravila njihovega delovanja. Kodeks novinarjev RS v zadnjih dveh členih določa, da ima novinar pravico brez posledic zavrniti delo, ki je v nasprotju s kodeksom ali z njegovim profesionalnim prepričanjem. Nihče mu brez soglasja ne sme pomensko spremeniti, predelati in/ali umakniti novinarskega prispevka. Novinar ima pravico podpisovati svoje prispevke in ga ni mogoče podpisati brez njegove vednosti ali proti njegovi volji (Kodeks novinarjev RS).

Vendar pa je v praksi nadzor nad vsebino in novinarji ter uredniki mnogokrat pojmovan drugače in je v nasprotju s kodeksom, kar bomo ponazorili s konkretnim primerom odstavitve odgovornega urednika. Odgovorni urednik 7D (priloge Večera) je leta 1993 pripravil intervju s takratnim predsednikom države Milanom Kučanom. Ko je za to izvedel glavni urednik Večera (se pravi glavni urednik vseh edicij, ki je bil nadrejen tudi odgovornemu uredniku edicije 7D), je prepovedal objavo intervjuja z besedami: »Če objaviš ta intervju, te odstavim!« Intervju je bil objavljen, urednik pa odstavljen. Ne sicer takoj, ker bi bilo sumljivo, ampak čez nekaj časa (Ravter 2008).

Po besedah Dušana Benka (2008) v vseh letih svojega novinarskega delovanja ni doživel, da bi urednik (resorni, odgovorni ali glavni) samovoljno, brez soglasja avtorja črtal v njegovem prispevku nekatere misli oziroma ocene ali jim dodajal svoje,

skratka, po svoji volji, ne oziraje se na podpisnika sestavka, spreminjal njegov tekst, kar pa se je v današnjem času nedavno dogajalo v osrednjem slovenskem dnevniku.

3.5 DELOVANJE NOVINARJEV IN NOVINARSTVA V RS

Slovenski medijski prostor je začel v devetdesetih letih spreminjati svojo podobo. Demokratizacija, komercializacija, pluralizacija in privatizacija medijev vidno določajo delovanje množičnih občil. Čeprav novinarji niso več družbenopolitični delavci, kot so bili v socializmu, so jim bile naložene nove odgovornosti, ki so predrugačile njihovo vlogo. Delujejo pod vplivom politike, ekonomije ali pa kar obeh. Družbene funkcije množičnih medijev so z ustavno zagotovitvijo svobode tiska dobile nove razsežnosti.

Razmere za delo novinarjev danes so po besedah Dušana Fortiča (2008) zelo ugodne. Današnja informacijska tehnologija, pridobitve informacijskega razvoja in raziskave, internet, svetovna odprtost sodobnih komunikacijskih tehnologij in dostop do informacij, pridobitve demokratičnega ustavnega reda idr. omogočajo novinarstvu kvalitetno in ugledno mesto v naši družbi, novinarju pa vse pogoje za njegovo ustvarjalnost in ugled.

Za informacije o novinarskem delu in razlikah med delovanjem v socializmu in demokraciji sem se obrnila na izbrane novinarje 20. stoletja, ki najbolj poznajo možnosti za delovanje v obeh obravnavanih sistemih.

Brejčeva (2008) na podlagi spremljanja tiska in primerjave novinarskih besedil v socializmu in demokraciji ugotavlja, da je največja razlika v odnosu novinarjev do javnosti. Danes je po njenem mnenju javnost (bralec) upoštevanja vredna kategorija; novinarjev naslovnik. Zanj novinarji delajo, da širijo polje demokratičnosti njegovih odločitev. V socializmu pa je bil kupec tiska predvsem transponder za različna sporočila in priporočila, ki so bila po nekem vseprisotnem prepričanju (ali nalogi urednikov) družbenopolitično pomembna. Pa če so v resnici bila ali ne. Besedila so bila preobložena s političnimi izjavami različnih forumov in citati politikov, precej manj je bilo novinarjevih opažanj, odkritij, preiskovalnega novinarstva skoraj ni bilo. Je pa bilo novinarstvo včasih bolj resnično, kot zna biti danes. Novinar je lahko kaj zamolčal (ali mu je bilo priporočeno, naj česa ne pove naravnost), laži, polresnic, različnih

ugibanj in namigovanj, ki jih danes najdemo ne le v tako imenovanem rumenem tisku, pa ni bilo. S tega stališča je bilo novinarstvo pošteno, četudi ni bilo blizu resnici, ali ni povsem zvesto »odslikavalo« resničnosti v polni meri. Ni bilo najboljši servis javnosti, ni pa je niti zavajalo.

Po besedah Dušana Benka (2008) so povojna desetletja od novinarja (poročevalca ali komentatorja) zahtevala ne le solidno poznavanje materije, ampak glede na okoliščine tudi več premisleka in preudarnosti, kar je tega ali onega novinarja včasih vodilo tudi k samocenzuri. Prostor svobodnega izražanja je na Slovenskem zdaj vsekakor bolj širok. A bi morala biti spričo tega tudi odgovornost slehernega novinarja večja, kot je bila nekoč. Zdi se mu, da se te odgovornosti ne zavedajo vsi, saj je spričo sproščenosti novinarskega dela v prispevkih ne glede na žanr marsikdaj in marsikje več površnosti kot nekoč. Senzacionalizem, o katerem bomo še govorili, ni več prisoten samo v tako imenovanem rumenem tisku, ampak si počasi utira pot tudi v resno dnevno ali tedensko časopisje.

Zdenko Kodrič (2008) se z obema novinarjema strinja in meni, da so razmere za delo novinarjev v današnjem času dobre. Tehnologija je odlično opravila svoje poslanstvo v novinarskem poklicu. Sočasno z novo tehnologijo pa je nastalo komercialno novinarstvo in nepričakovani senzacionalizem, ki ni po njegovem mnenju nič drugega kot slaba kopija novinarstva zahodnih demokracij.

3.5.1 DRUŽBENA ODGOVORNOST TER VLOGA MEDIJEV IN NOVINARJEV (NORMATIVNI MODEL NOVINARSTVA)

Mediji in novinarji opravljajo relevantno družbeno vlogo. Obveščanje je namreč v demokratičnem življenju nepogrešljivo. Družbena odgovornost medijev se kaže kot tradicionalna vloga medijev kot psa čuvaja. Ta kot predstavnik ljudstva varuje njegovo pravico, da izve, in tako bdi nad oblastjo (Lambeth 1997, 20).

Za Slavkovića (1981, 7) se poglobitna vloga in odgovornost novinarstva prav tako kaže v obveščanju javnosti o vseh pomembnih, relevantnih dejstvih, ki so nujna za spoznavanje sveta, v katerem živimo. Vendar pa novinarstvo, zaradi svoje specifičnosti in moči vplivanja, ni moglo ostati le na tej poglobitni vlogi obveščanja,

ampak je postalo tudi pomemben dejavnik propagande, seveda najbolj pogosto v službi oblasti ali vladajoče družbene skupine, o čemer smo že govorili.

Veliko je odgovorov, kakšna je vloga novinarstva in čemu služi. Richardson (2007) je zato zbral različna mnenja in prišel do naslednjih ugotovitev:

- pri nekaterih prevladuje mnenje, da je novinarstvo predvsem posel in je usmerjeno k doseganju dobička;
- drugi menijo, da je vloga novinarstva zgolj v zabavi občinstva;
- veliko jih meni, da novinarstvo služi le promociji oblasti;
- nekateri pa menijo, da je vloga novinarstva v delovanju za državljane, saj jim zagotavlja informacije, ki jih potrebujejo za razumevanje sveta, v katerem živijo (kar naj bi tudi po večini definicij bila poglobljena vloga in odgovornost novinarstva).

Skupna točka večine definicij o družbeni odgovornosti in vlogi medijev je, da identiteto novinarstva opredeljujejo na podlagi njegove javne funkcije, kar pomeni, da je poglobljena vloga novinarstva predvsem dejavnost za obče dobro. Družbeno je tako pomembno zato, ker novinar na ta način skrbi za obči blagor v materialnem in sporočanjem smislu (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 105).

3.5.2 NOVINARSKI SPROČANJSKI PROCES V NORMATIVNEM MODELU

Novinarstvo je posebna vrsta produkcije in distribucije védenja. Označuje zbiranje, pisanje, urejanje in razširjanje informacij ter siceršnje, predvsem duhovno prispevanje k dnevni in drugemu periodičnemu tisku, »online« časnikom na medmrežju ter radijskim in televizijskim programom (Splichal 1995).

Novinarski sporočanski proces obsega tri med seboj povezane faze. Te so zbiranje informacij, izbor dogodkov ter dejstev in oblikovanje novinarskega sporočila. Predstavili jih bomo po navedenem zaporedju, čeprav v praksi velja, da se postopki dopolnjujejo in lahko potekajo vzporedno (Poler Kovačič in Erjavec 2011, 62).

3.5.2.1 Aktivno in neodvisno zbiranje informacij

Naloga novinarjev je, da morajo aktivno in neodvisno preiskovati svojo okolico, saj bodo lahko le na ta način javnosti zagotovili tiste informacije, ki bodo izboljšale njeno razumevanje okolja. Pri zbiranju informacij je za novinarja (tudi po Kodeksu novinarjev Slovenije) najbolj pomembno, da preverja točnost zbranih informacij in se izogiba napakam (Poler Kovačič in Erjavec 2011, 62–63).

McManus omenja tri kategorije odkrivanja informacij, ki jih deli glede na stopnjo novinarjeve samoiniciativnosti oziroma aktivnosti (Poler Kovačič in Erjavec 2011, 62–63):

- zelo aktivno odkrivanje, ki obsega pogovore z viri informacij, natančno pregledovanje dokumentov, preverjanje informacij pri več različnih virih;
- zmerno aktivno odkrivanje, ki se nanaša na zgodbe, pridobljene z novinarskih konferenc, zgodbe, ki v uredništvo prispejo s telefonskim klicem neuradnega vira, ali se nanaša na nadaljevanje že objavljenih zgodb itn.;
- minimalno aktivno odkrivanje, v katero sodijo zgodbe, ki izhajajo iz sporočil za javnost, gradiv, ki jih pripravljajo druge novinarske organizacije itn.

3.5.2.2 Izbor informacij za obveščeno javnost o zanjo pomembnih zadevah

Izbiranje dogodkov in dejstev o njih je pomembno za redukcijo stvarnosti, saj imajo mediji na voljo veliko več gradiva, kot ga lahko obdelajo in objavijo. Pri izboru se pojavlja poglavitno vprašanje, o čem (o katerih dogodkih) naj bo javnost obveščena, da bo zadoščeno njeni pravici do obveščenoosti. V medijih osebe, ki prečiščujejo gradivo, imenujemo odbiralci (s tujko gatekeepers) in te selekcijske odločitve potekajo na več ravneh sporočanja procesa. V normativnem novinarskem modelu so odbiralci novinarji sami, uredniki, osebe, ki delijo zadolžitve novinarjem, itn. (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 106)

3.5.2.3 Oblikovanje novinarskega sporočila

Temelj profesionalnega novinarskega pristopa je, da novinar kritično presoja in premisli informacije in besedila, ki jih prejme od drugih. Mišljenje kot mišljenje pa novinar vzpostavlja s spraševanjem. Med drugim oblikovanje novinarskega sporočila

vključuje izbiro ustreznega žanra in jezikovnih sredstev. Prav tako kot v drugih dveh fazah je tudi v tej novinarjevo presojanje in ravnanje zavezano profesionalnim normam novinarske dejavnosti, kar seveda vključuje tudi zapovedi etičnega kodeksa (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 106).

Iz opredelitve teh treh faz je razvidno, da ima novinar v normativnem modelu osrednji položaj. Pri tem pa je treba poudariti, da izraz novinar ne pomeni le novinarja v ožjem pomenu besede, ampak izraz vključuje tudi urednike oziroma tiste osebe, ki so po svoji profesionalni vlogi vpete v novinarski diskurz kot njegovi formalni nosilci. Pri svojem delu pa sledijo funkcijam in zahtevam novinarske dejavnosti. Novinarju podeljuje vlogo subjekta profesionalna novinarska kompetenca in ravno po tej se razlikuje od drugih oseb, ki so vključene v množičnosporočanski proces (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 107).

3.5.3 RUTINIZACIJA SLOVENSKEGA NOVINARSTVA

Novinarski proces oblikovanja prispevkov je postal dokaj rutinski, kar so pokazale različne študije o produkciji novic v Nemčiji in Združenih državah Amerike. Obstaja bolj ali manj rutiniziran in institucionaliziran način zbiranja, izbiranja in objavljanja informacij. Erjavčeva in Poler Kovačičeva (2004, 5) sta analizirali osrednje slovensko časopisje (Delo, Dnevnik in Večer), da bi preverili in potrdili pravilnost omenjenih študij. Njuna analiza je potrdila, da se novinarsko delo v tranzicijskem obdobju (od leta 1990 do 2000) resnično rutinizira.

Posledice rutinizacije smo lahko začeli v Sloveniji opaziti ob spremembi političnega in gospodarskega sistema. Povečevati se je začela uporaba informacij, ki jih proizvajajo različne službe za odnose z javnostmi in drugi institucionalizirani viri, še posebej pa je to mogoče opaziti v največjem slovenskem dnevniku Delo. Zmanjšuje se aktivno novinarsko delovanje, saj novinarsko obveščanje v letu 2000 temelji na preteklih dogodkih in rutinskem dogajanju. Analiza hkrati odkriva, da se je povečal delež netransparentnega navajanja virov. Avtorici prispevka zaključita, da lahko vse večjo rutinizacijo slovenskega novinarstva pripišemo tranzicijskim spremembam v družbi (še posebej gospodarskim) in komercializaciji množičnih medijev, kar je

vplivalo na spremembe v procesu novinarskega delovanja (Erjavec in Poler Kovačič 2004, 5–19).

3.5.4 NOVINARSKI ŽANRI, VRSTE IN ZVRSTI

Kot smo že omenili, sta bila v obdobju socializma v osrednjih časnikih najpogostejša novinarska žanra poročilo in vest, kasneje je bilo zaslediti tudi nekaj reportaž in kritik. Danes novinarska besedila oblikujemo v številnih žanrih.

Po Koširjevi (1988, 31) je *novinarski žanr* tip novinarskega sporočanja, za katerega je značilna »določena tipična forma, v kateri je upovedana določena snov (predmet), ki je tipsko strukturirana in izražena z zanjo tipičnimi jezikovnimi sredstvi.« Širši pojem od novinarskega žanra je *novinarska vrsta*, ki pa je stabilnejša kategorija, kot je žanr, gre namreč za družino žanrov. Žanr ima namreč po Koširjevi vse lastnosti vrste, vendar se te lastnosti pri posameznih žanrih določene družine kažejo na različne načine.

Še širši pojem od novinarske vrste je *zvrst*. Tako Koširjeva kot Slavković delita novinarska besedila na *informativno* in *interpretativno zvrst*. V informativno zvrst spadajo objektivna novinarska sporočila, v katerih se avtor s svojim mnenjem od predmeta distancira. Interpretativno zvrst pa sestavljajo prispevki, ki se kažejo kot subjektivna sporočila, saj so v teh besedilih avtorji s svojim mnenjem v tekstu prisotni in angažirano pristopajo k obravnavanemu predmetu (Košir 1988, 63).

Med informativne zvrsti po Koširjevi (1988) spadajo poročevalne, vestičarske, pogovorne in reportažne vrste. Portretno vrsto uvrsti v interpretativno zvrst. Slavković (1981, 52–53) pa med informativne zvrsti uvršča vestičarsko in poročevalno vrsto, med interpretativne zvrsti pa komentar, intervju, reportažo in humoristično-satirične vrste.

Milosavljevič (2003, 26) težavo vidi v uvrščanju reportažne vrste med informativno zvrst in portretno vrsto med interpretativno. Za obe vrsti namreč velja značilen stil pisanja, zapletena struktura, uporaba zaznamovanih jezikovnih sredstev in tridelna jezikovna shema. Vrsti se razlikujeta le po avtorjevi prisotnosti v besedilu; pri portretni

je avtor vidno prisoten, pri reportažni pa je v vrednotnem smislu nevtralen in prav zato pride do različne razvrstitve omenjenih vrst. Meni, da je delitev Koširjeve lahko veljala še do pred kratkim, danes pa lahko opazimo, da do bistvenih razlik ne prihaja na ravni vrst (med reportažno in portretno), ampak znotraj vrst (med reportažami in portreti). Zaradi skupnih značilnosti reportažne in portretne vrste vrsti označi z enotnim nazivom *novinarska zgodba* in tako pridobi enotno novinarsko vrsto.

3.5.5 NETRANSSPARENTNOST NOVINARSTVA

Po besedah Marka Milosavljeviča (2004, 139–140) je ena temeljnih pomanjkljivosti medijev in novinarstva pomanjkanje transparentnosti njihovega delovanja. Po njegovem mnenju transparentnosti manjka na številnih področjih, kot so lastništvo zasebnih medijev, vodenje in upravljanje javne radiotelevizije, finance, naklade tiskanih občil, oglaševalski trg, in na področju novinarskega, uredniškega, managerskega in oglaševalskega dela. Različni poskusi samoregulacije (na primer novinarski kodeks) in regulacije (sprememba medijske zakonodaje) nekoliko popravljajo napake, storjene v prvi fazi tranzicije v devetdesetih letih, vendar še vedno ne zagotavljajo potrebne stopnje transparentnosti delovanja novinarstva in množičnih medijev. Pojavlja se še veliko kršitev kodeksa novinarjev Slovenije, kot so nerešeni in neprijavljeni konflikti interesov, kršenje pravice do zasebnosti, različne oblike prikritega oglaševanja itn., ki ostajajo pogosto nekaznovani. To po njegovem mnenju potrjuje, da odgovornost in transparentnost novinarskega in medijskega delovanja v Sloveniji še vedno nista dosegli zelenega stanja, ki bi bilo primerljivo z državami Evropske unije in Zahoda.

3.5.6 PREISKOVALNO NOVINARSTVO V SAMOSTOJNI SLOVENIJI

Kot smo že omenili, se je na Slovenskem v drugi polovici osemdesetih let v novinarstvu začel pojavljati nov pojem »investigative reporting«, ki opredeljuje poseben novinarski prijem in svojevrsten stil, ki je značilen za »pse čuvaje«. Takrat smo po mnenju Koširjeve tovrstni žurnalizem napačno prevedli s pojmom »raziskovalno novinarstvo«. Konec osemdesetih let je Mladina v slovensko konvencijo vnesla in utrdila značilnosti tega »novega« novinarstva. V današnjem času pa Delo svoj ugled na trgu utrjuje z novimi velikimi raziskovalnimi temami in

zato je pojem »raziskovalno novinarstvo« že splošno uveljavljen. Mnogi novinarji menijo, da je prevod pojma »raziskovalno novinarstvo« neustrezen in da je ustrežnejši Šuenov pojem »preiskovalno novinarstvo«. Koširjeva (2003, 174–176) upa, da se bo temu ustrežnejšemu pojmovanju uspelo uveljaviti na Slovenskem, saj tudi v tujini enoznačne definicije pojma ni mogoče najti.

Matjaž Šuen (1994, 11–15) je po temeljiti raziskavi opredelil preiskovalno novinarstvo kot posebno vrsto novinarskega sporočanja.

Njene značilnosti so:

- razkriva dejstva, ki jih inštitucije ali posamezniki želijo prikriti (odkriva prikrito; kraje, podkupovanje, vojno dobičkarstvo, ponarejanje listin itd. so tisto prikrito in skrito, kar preiskovalni novinarji najpogosteje preiskujejo in razkrivajo);
- ta dejstva so za družbo relativno velikega pomena (teme preiskovalnega novinarstva so za družbo bolj pomembne in aktualne kot predmeti upovedovanja drugih novinarskih vrst);
- novinar zavestno načrtuje preiskavo (tu se današnje slovensko »aferaško« preiskovalno novinarstvo razlikuje od tujih vzorov; tuji preiskovalni novinarji navadno sami, s svojimi viri informacij pridejo na sled primerom, ki jih bodo obdelali, na Slovenskem pa se dogaja, da preiskovalni novinarji pridobivajo informacije od uradnih virov, ki s svojimi interpretacijami oblikujejo novinarsko zgodbo);
- novinar med preiskavo uporablja posebne metode in tehnike (prav uporaba le-teh loči preiskovalnega novinarja od drugih; poznati mora posebne tehnike spraševanja, zasledovanja in prežanja, kar pomeni, da novinar na tem področju dela na enak način kot detektivi in drugi delavci kriminalističnih služb);
- besedilo je napisano v značilni strukturi in stilu (to značilnost preiskovalnega novinarstva klasifikaciji doda Koširjeva; tovrstno novinarsko sporočanje nima ene stalne oblike, enega žanra, besedilo mora biti enostavno, razumljivo, logično in zanimivo).

Novinar naj bi imel za tovrstno poročanje posebne lastnosti – naj bi bil vztrajen, inteligen, predan družbenim koristim, široko razgledan, poznavalec političnih, gospodarskih in drugih institucij, nadarjen, pošten in z bogatimi življenjskimi ter novinarskimi izkušnjami (Šuen 1994, 17).

Preiskovalno novinarstvo se je na Slovenskem razmahnilo v prvi polovici devetdesetih let, takoj po osamosvojitvi (afera Hit, Smelt, Mercator in druge). Kasneje in vse do danes pa so bile številne na videz preiskovalne zgodbe v resnici le medijske afere (Merljak Zdovc 2007, 174).

3.6 TISKANI MEDIJI DANES

Leta 1991 se je z osamosvojitvijo Slovenije za slovensko novinarstvo začel čas kapitalskih odnosov in tržnega gospodarjenja, kar pomeni, da novinarstvo ni več v službi politike, ampak je v službi kapitala. Večina tiskanih medijev se je s privatizacijo spremenila v samostojne komercialne družbe, ki se financirajo izključno iz lastnih prihodkov, ki jih ustvarijo na trgu (Amon 2004, 57–66).

3.6.1 DNEVNO ČASOPISJE

V devetdesetih letih sta se medijska demokratizacija in komercializacija izrazili tudi s pojavom novih dnevnikov. Ker je slovenski trg precej majhen, številni poskusi uveljavljanja novih dnevnikov (Republika, Slovenec, Jutranjik) niso uspeli. So pa družbene, gospodarske in politične spremembe omogočile politično diferenciacijo medijev, kot so na primer Mladina, Mag in Demokracija (Merljak Zdovc 2007, 173).

Z izjemo Slovenskih novic so vsi sedanji dnevnik nastali že v prejšnjem sistemu. V procesu privatizacije so se olastnili z notranjim odkupom in interno razdelitvijo delnic. Po letu 1990 ustanovljeni trije dnevnik (Republika, Slovenec in Jutranjik) so propadli, deloma tudi zato, ker država nima aktivne politike ustvarjanja zdravega medijskega prostora. Ko govorimo o dnevnem informativnem tisku, je Slovenija še vedno v stanju oligopola oziroma enega vsedravnega in dveh regionalnih monopolov. V današnjem času štiri največja medijska podjetja, Delo, Dnevnik, Večer in tabloid Slovenske novice, nadzorujejo več kot 90 odstotkov dnevniškega trga in so

tako finančno najstabilnejša časopisnozaložniška podjetja (Bašić Hrvatini in Milosavljevič 2001, 16–17).

Poleg informativnih dnevnikov Dela, Dnevnika in Večera, ki so začeli izhajati že v prejšnjem sistemu, je po letu 1991 začelo izhajati naslednje dnevno časopisje (Merljak Zdovc 2007, 173):

- tabloid Slovenske novice (1991 do danes; po podatkih iz leta 2007 najbolj bran dnevnik, ki doseže prodajo 355 000 izvodov),
- Slovenec (1991–1996),
- Republika (1992–1997),
- Jutranjik (4.–30. 6. 1998),
- Finance (od 1992 do danes),
- Ekipa (od 1995 do danes),
- Primorske novice (od 1847 do 2004 poltednik; dnevnik od 2004 do danes),
- As (2005),
- tabloid Direkt (od leta 2005; leta 2008 se preimenuje v Indirekt),
- Žurnal 24 (od 2007 do danes).

3.6.1.1 Slovenec

Marca leta 1991 je takratni predsednik vlade Lojze Peterle iz državnega proračuna zagotovil sredstva (28 milijonov dinarjev) za zagon novih medijev. Večina teh sredstev je bila namenjena ustanovitvi časopisa Slovenec, manjši del pa časopisu Demokracija. Slovenca so na začetku oglaševali s sloganom »Vsak dan 80 tisoč Slovencev več«. Začeli so namreč z zelo optimistično naklodo 80.000 izvodov, ki je v nekaj mesecih padla na 10.000 izvodov, končala pa pri prodani nakladi 5000 izvodov. Negativen vpliv na podobo časopisa in njegovo naklodo so povzročali interni politični spori, javno razkrivanje nekaterih novinarjev Slovenca, da mora biti časopis strankarsko in politično (desno) usmerjen, prevlada politike nad stroko pri imenovanju vodilnih in predvsem ekonomska brezbržnost in nezainteresiranost lastnikov. Vsi ti spori so pripeljali do tega, da so novinarji po več mesecih neizplačevanja plač začeli stavkati in da je časopis prišel v stečaj (Bašić Hrvatini in Milosavljevič 2001, 27–29).

3.6.1.2 Republika

Vseslovenski politični dnevnik Republika se je razvil leta 1992 iz Primorskega dnevnika. Njegov nastanek je bil, kakor pri Slovencu, že od začetka politično obarvan. Nastal naj bi z močno podporo nekaterih levih krogov kot protiutež desnim medijskim ambicijam. Republika je prvič izšla novembra 1992, kot prvi barvni časopis po Slovenskih novicah. Zaradi prevelikega vložka sredstev v oglaševanje, kar je načelo skupni proračun časopisa, težav pri prevozu in distribuciji naročnikom, nevajenosti znanih novinarjev tiskanega medija in navezanosti bralcev na že obstoječe časopise se je dnevnik začel bližati zatonu. Leta 1996 so o možnem propadu Republike začeli pisati tudi drugi časopisi in takrat dokončnega prenehanja izhajanja ni bilo več mogoče ustaviti (Bašić Hrvat in Milosavljevič 2001, 30–31).

Slovenec, Republika in Jutranjik so izhajali predvsem iz političnih interesov. Ni šlo za tržne, ampak politične projekte. Načrtovalci teh projektov so popolnoma spregledali značilnosti slovenskega časopisnega trga in pozabili na trende, ki prevladujejo v tujini. Dnevnike so ustanovili brez finančnih sredstev, potrebnih za zagon, in brez profesionalnih meril, kar je vodilo do pričakovanega rezultata – njihovega propada (Bašić Hrvat in Milosavljevič 2001, 31).

3.6.2 REVIJE

Po osamosvojitvi se je zelo povečalo tudi število novih revij na trgu, danes pa lahko opazimo trend upadanja. Razmahnilo se je novinarstvo v zabavnopoučnih in razvedrilnih revijah, kot sta na primer Karma in Kaj. Pojavili so se novi senzacionalistični mediji, o čemer bomo še govorili v naslednjem poglavju, kot so Lady, Nova, Story in številne druge tabloidne revije. Izhajati pa je začelo tudi veliko specializiranih revij (Kapital, Manager, Monitor, ABC Zdravja, Avto Magazin ...), ki so posvečene na primer finančnemu, podjetniškemu, zdravniškemu informiranju, računalništvu, avtomobilizmu itn. (Merljak Zdovc 2007, 174).

3.6.3 INTERNETNO NOVINARSTVO

Na pojav internetnega novinarstva je vplival razvoj sodobnih tehnologij. Spletna stran 24ur.com je prvi in najuspešnejši tovrstni projekt. Sčasoma so tudi v drugih pomembnih medijskih hišah poskrbeli za spletne različice svojih edicij. Tiskane medije po vsem svetu zaznamuje padanje naklad, zato so poiskali nove načine iskanja poti do bralcev; z blogi, različnimi promocijskimi akcijami (knjige in DVD poleg časopisov), vendar pa so, po mnenju Merljak Zdovčeve (2007, 74), medijske hiše še vedno posvetile premalo pozornosti izboljšavam, ki bi bile rezultat sprememb v novinarskem obdelovanju informacij. Tiste spletne strani, ki za seboj niso imele uveljavljene medijske hiše, so postopoma prerasle v spletne medije, ki ponujajo sicer drugačne, a vseeno relevantne in kakovostne novinarske vsebine, na primer Vest.si.

3.6.4 PRIHODNOST SLOVENSКИH (TISKANIH) MEDIJEV

O prihodnosti tiskanih in drugih medijev razmišljajo in se sprašujejo mnogi medijski analitiki. V tretjem tisočletju občasno napovedujejo poskuse prevzema in ustanovitve slovenskih medijev s tujim kapitalom. Takšen primer v Sloveniji že poznamo, saj je avstrijska Styria že vstopila na slovenski trg z nakupom časopisa Dnevnik, kasneje pa še s projektom Žurnal 24 (Merljak Zdovc 2007, 174).

Merljak Zdovčeva (2007, 177) meni, da bi morale imeti medijske hiše pri delovanju v mislih tri dejavnike:

- dobra vsebina (zelo pomembna za kakovostno novinarstvo, ne pa da se povzemajo le sporočila za javnost),
- primerna oblika (uporaba primerne žanra za izbrano vsebino),
- ustrezna platforma (izbira tradicionalnega medija ali spleta).

Prednost tradicionalnih medijev tudi v prihodnosti vidi v dobro raziskanih in napisanih novinarskih prispevkih in novinarskih mnenjih o vsebinah, ki so pomembne za bralce. Internet po njenem mnenju najverjetneje ne bo pomenil konca tradicionalnih medijev (predvsem časopisov) in še manj novinarstva, saj tudi radio ni pokopal časopisov in televizija ni uničila radia. Bodo pa po vsej verjetnosti tradicionalni mediji morali prilagoditi platformo in obliko, poslanstvo novinarstva pa bo ostalo nespremenjeno: »da pomaga bralcem razumeti svet, v katerem živijo.«

3.7 NOVINARSKA KAKOVOST

»Kakovost novinarskega dela je v povprečju padla, skrb lastnikov medijev za novinarsko stroko in etiko je začela zaostajati za hlepenjem po zaslužku, kljub napredovanju novinarske stroke.« (Japelj 2008)

Oprelitev novinarske kakovosti se na prvi pogled ne zdi problematična, vendar pa tako znanost kot praksa naštevata različne kriterije opredelitve tega pojma. Soglasja o definiciji novinarske kakovosti ni. Novinarji sami opozarjajo na težavnost opredelitve tega pojma in menijo, da tako kompleksnega pojma ni mogoče opredeliti jasno in na kratko.

Po mnenju Erjavčeve (1999, 151) je novinarska kakovost odvisna od zakonske ureditve medijev v posamezni državi. V nekaterih državah že sama medijska zakonodaja vključuje posamezne mehanizme in kriterije zagotavljanja novinarske kakovosti. Kar pomeni, da imajo te države z zakonom predpisano delovanje tiskovnih svetov, podeljevanje subvencij in licenc, oblikovan univerzitetni novinarski izobraževalni sistem itn. Nekateri politični sistemi tako omejujejo svobodni komunikacijski sistem, drugi pa ga podpirajo.

Erjavčeva (1999) v svoji knjigi Novinarska kakovost pojem podrobno razloži. Govori o različnih vidikih novinarske kakovosti, bolj podrobno pa se bomo posvetili le prvemu, saj se v celoti nanaša na delovanje novinarjev:

- kakovost in zagotavljanje kakovosti z vidika novinarjev in njihovih izdelkov (kakovost kot primer profesionalizacije novinarskega poklica in novinarska kakovost kot primer kakovosti izdelka);
- kakovost in njeno zagotavljanje na ravni medijskih institucij (ekonomija medijskih podjetnikov, uredniško trženje in uredniško upravljanje);
- kakovost in njeno zagotavljanje na ravni medijskega sistema (infrastruktura in financiranje infrastruktur);
- kakovost in njeno zagotavljanje na družbeni ravni (medijska raznolikost, medijska avtonomija in občinstvo kot nadzorni organ).

3.7.1 KAKOVOST IN ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI Z VIDIKA NOVINARJEV IN NJIHOVIH IZDELKOV

Ta vidik novinarske kakovosti Erjavčeva (1999) razdeli na dva dela, in sicer kakovost kot primer profesionalizacije novinarskega poklica (ta zajema izobraževanje novinarjev ter upoštevanje etičnih norm, ki so osnova novinarskega delovanja) ter kakovost kot primer kakovosti izdelka (ta vključuje izbiro teme, preiskovanje in oblikovanje novinarskega prispevka). Bolj podrobno bomo opisali le nekatere vidike.

3.7.1.1 Kakovost kot primer profesionalizacije poklica – izobraževanje novinarjev

Izobraževanje je eden od osnovnih načinov zagotavljanja novinarske kakovosti in ključni vidik vsake profesionalne dejavnosti⁸. Uveljavitev novinarskih šol bo problematična, dokler ne bo novinarska izobrazba zakonsko določena kot pogoj za opravljanje novinarskega poklica. V današnjem času se novinarji svojega poklica pogosto učijo kar v praksi, Erjavčeva (1999, 28–29) pa vidi nevarnost tega pristopa v tem, da imajo novinarji kot praktiki pomanjkljivo znanje o posledicah svojega dela. Izobrazba je namreč po njenem mnenju in tudi po mnenju večine intervjuvanih novinarjev osnovni preventivni ukrep proti novinarskim napakam.

S tem se strinja tudi Koširjeva (2003, 46–47), ki trdi, da je študij novinarstva nujen. Čeprav se da tega poklica priučiti tudi v uredništvih, s prakso, meni, da je takim novinarjem novinarska pot zelo otežena in napornejša kot redno šolanje na visokošolski ravni.

3.7.1.2 Kakovost kot primer kakovosti izdelka

Kot neposredni rezultat novinarskega dela je medijska vsebina najpogostejše in najprimernejše gradivo za določanje kakovosti novinarskega sporočanja. V izdelavi

---

⁸ »Profesija je tisti poklic, ki ima monopol nad nekim delom znanja in praktičnih veščin, pridobljenih med študijem.« (Erjavec 1999, 28)

kakovostnega novinarskega prispevka imamo več konkretnih korakov (Erjavec 1999, 52–83):

- izbira teme (Z izbiro teme določi novinar del stvarnosti, ki ga bo obdelal v svojem prispevku. Imeti mora jasno predstavo o tem, kaj hoče s svojim prispevkom doseči pri občinstvu. Pri izbiri sta ključni tematska pomembnost in aktualnost.);
- preiskovanje (O preiskovalnem novinarstvu smo že precej podrobno govorili; dolgoročno in kontinuirano preiskovanje zagotavlja novinarstvu verodostojnost in izpolnitev njegove temeljne funkcije, ki je informiranje javnosti.);
- oblikovanje novinarskega prispevka (Gre za zadnjo fazo novinarskega dela, kjer se ustvarjalne sposobnosti in individualne lastnosti novinarja najbolj uveljavijo. Sem spadajo točnost zbranih informacij, tematska raznolikost, preglednost, stvarnost, razumljivost in uravnoteženost poročevalske vsebine.).

3.7.2 TRŽNO NARAVNANO NOVINARSTVO

»Svoboda tiska in kapitalski prijemi dobička željnih so povečali število medijev in znižali raven poklica.« (Jurič 2008)

Praksa sodobnega novinarskega sporočanja se zelo pogosto razlikuje od normativnega modela novinarstva, o katerem smo že govorili. Izraz tržno novinarstvo označuje prevladujoč način sodobnega novinarskega sporočanja, opis novinarske prakse, ki jo opredeljuje predvsem podrejenost ekonomski in pogosto hkrati še politični sferi. Med obema pa je težko potegniti ločnico. V samem jedru tržnega novinarstva je tržna logika; naslovnik je razumljen kot potrošnik in odjemalec, novica pa kot proizvod (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 109).

Veliko je kritičnih pogledov na tržno naravnano novinarstvo in njegov vpliv na novinarsko kakovost. Nekateri menijo, da so tržno usmerjeni časniki v nevarnosti, da izgubijo smisel novinarskega poslanstva. Drugi pa takšno novinarstvo zagovarjajo in menijo, da novinarstvo dobiva novo priložnost, ker je izgubilo svojo privlačnost. S tržno naravnanim novinarstvom sta se pojavila tabloidizacija in senzacionalizem (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 109).

3.7.2.1 Novinarski sporočanješki proces v tržno naravnem novinarstvu

Vdor tržnega novinarstva ima za novinarsko sporočanje resne posledice. Številna sporočila, ki se navzven kažejo kot novinarska, ne zadoščajo zahtevam normativnega modela za razvrščanje besedil med novinarska. Vzroke za to pa je mogoče najti v vseh fazah sporočanješkega procesa (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 109–111):

- zbiranje informacij (novinarju za objavo zainteresirani subjekti informacije kar dostavijo, tako da jih ne pridobiva več s spraševanjem oziroma preverjanjem);
- izbor dogodkov in dejstev (novinarske odločitve temeljijo na tržnih raziskavah o tem, kaj si javnost želi izvedeti, kar pomeni, da tržne raziskave nadomeščajo strokovno znanje novinarja);
- oblikovanje novinarskega sporočila (novinar informacij pogosto ne premisli profesionalno, ampak jih nekritično posreduje naprej naslovnikom kot svoje informacije).

V praksi tržnega novinarstva se novinar kot subjekt umika iz vseh faz sporočanješkega procesa, njegovo vlogo pa prevzemajo lastniki kapitala in/ali nosilci oblasti ter politične moči. Tako oni opravljajo »novinarsko« delo, pri čemer si prizadevajo za zadovoljevanje svojih potreb, interesov in niso usmerjeni k novinarskim ciljem (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 111).

3.7.3 TABLOIDIZACIJA

Temeljni značilnosti tabloidizacije množičnih občil sta personalizacija in prevladujoči melodramatski okvir. Ta temelji na drami, konfliktu, osebnosti in čustvih. Ključna je neposredna individualna izkušnja – likov iz besedil ali novinarja (ustvarjalca besedil). Tabloidi naj bi za razliko od resnih časnikov temeljili na izkustvenem, intuitivnem, emocionalnem in naključnem. Po vsebinskem vidiku je človeška zgodba (human interest story) ena ključnih oblik tabloidizacije časopisov. V tabloidih so v osrednjem položaju posamezniki ali skupine in ne problematika ali sile. Kar pomeni, da so tabloidi usmerjeni v dogodek in ne v problematiko (Milosavljevič 2003, 14–16).

Tabloidizacija vseh medijev je novost v današnji družbi. Eni ji podlegajo bolj, drugi manj, vsi pa ji. Na prvih straneh časnikov se znajdejo teme, ki si nikakor ne zaslužijo te pozornosti, se pa prodajajo. Strokovnost, poštenost, objektivnost niso več postulati, edini postulat je prodaja. Politiki preštevajo prispevke o sebi in s tem diktirajo vsebino, mediji pa se bolj kot kdaj prej udinjajo politiki; na primer minister piše kolumno v osrednjem časniku (Ravter 2008).

3.7.4 RAZVEDRILNE NOVICE

Razvedrilne novice (soft news) so lahko za ljudi zelo zanimive, vendar jim manjka pomembnosti. Gre torej za prispevke o »nepomembnih« temah ali dogodkih, ki imajo pogosto namen zabavati (humor, zgodbe o osebnih življenjskih izkušnjah in stilih, neobičajnih pripetljajih itd.).

Razvedrilne novice so po večini s strani stroke kritizirane. Gans (2004) mednje uvršča škandale, zabavo in zgodbe o slavnih osebnostih. Manj kritizirana oblika razvedrilnih novic so zgodbe, ki ljudi oskrbujejo z uporabnimi informacijami za vsakdanje življenje; zdrave diete, preprečevanje sladkorne bolezni itn.

Za razvedrilne novice je pogosto značilen senzacionalizem, čeprav to ne velja za vse. Lahko pa so tudi tehtne novice prikazane senzacionalistično (Poler Kovačič in Erjavec 2011, 114–115).

3.7.5 SENZACIONALIZEM

S tržno naravnanim novinarstvom in tabloidizacijo se je pojavilo tudi senzacionalistično upovedovanje oziroma senzacionalizem, ki ga kritizirajo številni novinarji. »Senzacionalizem je zahteva delodajalcev za osvajanje tržnega prostora, toda hkrati tudi beg novinarjev pred težavnim in tveganim obdelovanjem družbeno relevantnih tem.« (Japelj 2008)

V današnjem času novinarji opažajo vse bolj pogost pojav novinarskega senzacionalizma, pri katerem ni več v ospredju informativnost prispevka, ampak

šokiranje in banalizacija. Značilnosti senzacionalističnega novinarstva so podajanje informacij na hiter način, iskanje afer ter krivcev in podajanje vrednostnih sodb s strani novinarja. Večina intervjuvanih novinarjev je do senzacionalizma precej kritična in menijo, da vpliva na zniževanje ravni novinarske kakovosti. Njihova mnenja najbolje pojasnijo vpliv takšnega upovedovanja na novinarstvo in kakovost novinarskih prispevkov.

Brejčeva (2008) je do senzacionalizma in tabloidizacije zelo kritična in ju raje sploh ne komentira. Verjame oziroma upa pa, da bodo takšno pisanje, kot je na primer v Direktu ali Slovenskih novicah, nekoč na Fakulteti za družbene vede dajali študentom za primer, kaj v novinarstvo ne sodi.

Novinar Dušan Fortič (2008) je do senzacionalizma manj kritičen, vendar meni, da resno novinarsko delo ne prenese senzacionalizma, je pa pod njegovim močnim vplivom zaradi delovanja trga, konkurenčnosti in všečnosti povprečnemu bralcu. Po njegovih besedah so bila v socializmu senzacionalizmu vrata zaprta, danes pa so mu na široko odprta. Vendar senzacionalizma po njegovem mnenju ne gre obravnavati enoplastno in zgolj kot nasprotje resnemu, objektivnemu izbiranju tematike in načina predstavljanja. Svežina pisanja, prepričljivost jezika in izražanja so lahko ne samo znamka kakovosti, marveč so privlačne tudi za bralce.

Zakaj je družbi danes tako potreben senzacionalizem, razmišlja nekdanja novinarka Neža Maurer (2008). O resničnih stvareh se po njenem mnenju lahko piše, kadar se ne baranta, goljufa in ne zavaja ljudi. Res pa je, da si bralci včasih želijo biti zavedeni, odvrnjeni od dejanskega stanja, ki je občasno pretežno za človeka, in tako radi berejo o nesrečah, tajkunih itn. »Taki članki oziroma časniki so »ropotuljice«, ki »otrokom« odvrnejo pozornost od strahov. Novinarji pa so samo bolj ali manj poslušni izvajalci lastnikov medijev.«

Po besedah Otmarja Klipštetra (2008) je senzacionalizem »dete« tržnih želja in ni nič novega, saj v tako imenovanem zahodnem svetu že dolgo cveti. Razliko vidi samo v tem, da je tam sodstvo že postavilo meje, do katerih tabloidi smejo. »Tisti pa, ki jih preskočijo, dobijo krepko (finančno) po prstih. Pri nas pa je sodišče na tem torišču še zeleno in rumenim še ni nevarno.«

Ne le da sodim, da so poročila in komentarji nekaterih avtorjev v časopisih, ki jih spremljam (Delo, Dnevnik) zvečine zelo kakovostni, tudi sicer se mi zdi, da je bila raven poglobitnih tako tiskanih kot elektronskih medijev v prvem desetletju po osamosvojitvi zelo solidna in obetajoča; je pa zdaj tudi v sicer resnih časnikih čutiti prvine senzacionalizma, vse bolj prisotnega v času, v katerem živimo (Benko 2008).

Ravterjevi (2008) je žal, da senzacionalizem ni rezerviran le za tabloide, ampak silijo tržne razmere v senzacionalizem tudi časnike, ki naj temu ne bi podlegali. Umori, ropi, vlomi in podobne zgodbe se znajdejo tudi na naslovnica resnih časnikov. »V varnem pokoju sem včasih, kadar berem, poslušam ali gledam te novinarske abotnosti, kar zadovoljna, da mi ni treba danes stopiti na novinarsko pot kot začetnica. Skoraj zagotovo bi me kak urednik, zagnan za prodajo, poslal intervjuvat kakšnega kriminalca.«

Mirko Čepič (2008) je prepričan, da bi novinarji lažje opravljali svoje delo, če bi se izogibali senzacionalizmu kot obliki kritike. Pogoj za kakovostno novinarsko delo je objektivno poročanje. Polemika o problemu naj bo po njegovem oblika kritike. Ni treba napadati napak posameznikov, ampak pojav. Negativni pojavi niso zgolj posledica napak posameznikov, temveč napak v sistemu določenega pojava, ne pa v sistemu družbene ureditve.

3.7.6 SISTEMI MEDIJSKE ODGOVORNOSTI

Družbe z demokratično ureditvijo nujno potrebujejo kakovostno novinarstvo. Sistemi medijske odgovornosti so nevladni načini spodbujanja novinarjev in medijev, da so pri svojem delu odgovorni in pri njem spoštujejo poklicna etična načela. Namen sistemov »je kritika, spremljanje in ocenjevanje medijev, dostop do medijev in izobraževanje.« Erjavčeva in Polerjeva (2007, 152–158) ugotavljata, da pri nas že obstajajo nekateri mehanizmi zagotavljanja odgovornosti medijev ter novinarjev, in omenjata le nekatere:

- Kodeks slovenskih novinarjev, o katerem bomo še govorili;

- Novinarsko častno razsodišče (njegove naloge smo že opisali v poglavju o novinarstvu v Jugoslaviji);
- univerzitetno izobraževanje novinarjev na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani;
- novinarske nagrade;
- spletne strani, namenjene medijskim temam.

3.7.6.1 Kodeks novinarjev Slovenije

Po Kodeksu novinarjev Jugoslavije so bili novinarji v prvi vrsti odgovorni socialistični državi oziroma partijskim voditeljem (Poler Kovačič in Kalin Golob 2004, 90). Danes imajo novinarji posebno odgovornost, delujejo kot predstavniki javnosti. Kar pomeni, da je odgovornost do javnosti novinarjeva primarna odgovornost. Novinar uresničuje svojo odgovornost tako, da spoštuje dolžnosti, ki jih ima do sebe in drugih. Tri temeljne kategorije ljudi, ki jih mora novinar spoštovati kot osebe in jim priznati dostojanstvo, so naslovnik, vir informacij in predmet novinarskega upovedovanja (Poler 1997, 101–112).

Novinarski etični kodeks zagotavlja, kot temeljni samoregulacijski dokument, smernice, po katerih naj bi se novinarji ravnali, in opredeljuje norme (ne)zaželenega ravnanja novinarjev. Pišejo ga novinarji sami, kako pa v svojih besedilih to uresničujejo, »kaže dejansko stanje tako novinarskega poklica kot tudi družbenega okvira, znotraj katerega poteka njihovo delo.« (Erjavec in Poler Kovačič 2007, 162) Univerzalen etični kodeks za novinarstvo kot profesionalno dejavnost je nujno potreben, ker brez etičnega novinarstva ni kakovostnega novinarstva (Košir 1999, 34).

Kodeks novinarjev Slovenije⁹ (kodeks) so sprejeli novinarji Slovenije, združeni v Društvu novinarjev Slovenije in Sindikatu novinarjev Slovenije, »izhajajoč iz svobode izražanja in pravice do informacij javnega značaja kot temeljnih človekovih pravic in svoboščin.« Te zagotavljajo ustava in mednarodni dokumenti s področja varstva človekovih pravic ter iz načel Münchenske deklaracije. »Kodeks vsebuje etične

---

⁹ Kodeks novinarjev Slovenije. Dostopno na www.novinar.com/wordpress/kodeks/.

standarde kot usmeritve in zavezo za delo novinarjev in drugih ustvarjalcev vsebin, ki so objavljene v slovenskih medijih, ne glede na oblike njihovega razširjanja.«

Kodeks od 1. do 15. člena navaja usmeritve za novinarsko delo; novinar mora preverjati točnost informacij, se izogibati plačevanju informacij, kadar je le mogoče navesti vir informacij, opozoriti, kadar objavlja nepreverjene informacije, biti pazljiv v primeru objavljanja informacij, ki vsebujejo hude obtožbe itn.

V 16. členu kodeks govori o elektronskih publikacijah, kjer odgovorni urednik odgovarja za vsebino komentarjev in drugega materiala in oblikuje pravila za izbiro in vključitev komentarjev. Komentarji, ki so v nasprotju s pravili, morajo biti umaknjeni.

Splošne etične norme so zajete od 17. do 23. člena. V teh členih je definirano, da mora novinar spoštovati pravico posameznika do zasebnosti; ko poroča s področja pravosodja, mora upoštevati, da nihče ni kriv, dokler ni pravnomočno obsojen; posebno obzirnost mora novinar pokazati, ko poroča o otrocih in mladoletnikih, osebah, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija, osebah z motnjami v duševnem ali telesnem razvoju ter o drugih huje prizadetih ali bolnih osebah; novinar se mora izogibati različnim stereotipom ter podrobnostim, ki so povezane z osebnimi okoliščinami posameznikov in skupin; za novinarja je nedopustno spodbujanje k nasilju, širjenje sovraštva in nestrpnosti ter druge oblike sovražnega govora; novinar ne sme razkriti identitete žrtev spolnih zlorab, družinskih tragedij in hudih kaznivih dejanj; zadnji člen tega oddelka pa novinarju narekuje, da o samomoru ali poskusu samomora poroča le, če mu to narekuje javni interes.

Členi od 24. do 27. omenjajo konflikte interesov, in sicer če je novinar vpleten v dogodke, o katerih poroča, ali je v konfliktu interesov, mora to razkriti oziroma se kot novinar iz poročanja izločiti; prepletanje ali združevanje novinarskih in oglaševalskih ali politično propagandnih sporočil ni dopustno; novinar se mora odreči darilom, uslugam, nagradam in drugim ugodnostim, da bi se izognil dejanskim ali navideznim konfliktom interesov; novinar ne sme informacij o finančnih dogodkih, ki jih je dobil pri profesionalnem delu, zlorabljati za osebne interese.

V zadnjih dveh členih (28. in 29.) so definirane pravice novinarjev in razmerja do javnosti, kar pomeni, da ima novinar pravico zavrniti delo, ki je v nasprotju s kodeksom ali z njegovim profesionalnim prepričanjem, in da mu ne sme nihče brez soglasja pomensko spremeniti, umakniti ali predelati prispevka (novinar ima pravico podpisovati prispevke in nihče ga ne sme podpisovati brez njegove vednosti ali privoljenja).

3.7.7 KAKOVOSTNI NOVINARJI

Med strokovnjaki vlada soglasje o osnovnem standardu novinarskega znanja – novinarska kompetenca obsega tri različne vrste znanj (Košir 2003, 47–48):

- vsebinsko kompetenco (specializirano znanje, orientacijsko znanje, osnovno družboslovno znanje in široka splošna razgledanost);
- posredovalno kompetenco (artikulacijska sposobnost, predstavitvene oblike in nagovor ciljne skupine);
- strokovno kompetentnost (instrumentalna sposobnost, znanje o medijskih pravicah, poznavanje tehnik medijskega dela in ustrezna socialna orientacija).

O novinarski kakovosti in kakovostnih slovenskih novinarjih smo povprašali tudi intervjuvane novinarje in odgovori se skladajo z dosedanjo razlago novinarske kakovosti. Kakovosten novinar mora biti do svojega dela pošten in zagnan. Brez volje, iznajdljivosti in pridnosti po mnenju novinarjev ni kakovostnega novinarstva. Potrebne pa so še pronicljive in hrabre ideje, in kar je najbolj pomembno, novinar ne sme biti strahopetec.

Lastnosti, ki odlikujejo kakovostnega novinarja, so po besedah Brejčeve (2008) resnicoljubnost, radovednost, vztrajnost, analitičnost in posluš za lep jezik.

Kodrič (2008) meni, da je za kakovostno novinarstvo fakultetna izobrazba nujna, takšno novinarstvo pa ni nič drugega kot mimikrija aktualnih razmer in hlastanje za resnico, napisano z inteligentno novinarsko močjo. To velja za vse novinarje in vsa novinarska področja.

Kakovostnega novinarja po Fortičevem (2008) mnenju odlikujejo samostojnost, strokovnost in objektivne opredelitve. Bralca naj ne bi prepričeval in usmerjal kot nekoč, temveč naj bi mu ponudil dovolj dejstev in argumentov, da se sam opredeli oziroma upošteva novinarsko delo za objektivno. Informacija mora biti dovolj »čista« in nepristranska, da bralca privlači in objektivno informira. Propaganda in agitacija sta samo slaba reklama.

3.7.8 DVIG STANDARDA NOVINARSKE KAKOVOSTI V SLOVENIJI

Slovenija ima pomanjkljiv sistem zagotavljanja novinarske kakovosti. Zato bi morala slovenska družba in še posebej novinarski ceh, da bi izboljšali standard kakovosti slovenskega novinarstva, sprejeti naslednje ukrepe (Erjavec 1999, 157–160):

- uresničiti zahteve etičnega kodeksa v praksi in povečati vlogo novinarskega častnega razsodišča;
- uzakoniti univerzitetno novinarsko izobrazbo kot pogoj za opravljanje novinarskega poklica;
- organizirati dopolnilno novinarsko izobraževanje;
- ustanoviti urad za medijsko politiko;
- sprejeti novo uredniško politiko;
- uveljaviti novinarsko kritiko.

Tabela 3.1: Časovna opredelitev zagotavljanja novinarske kakovosti v Sloveniji

Kratkoročno (nekaj mesecev)	<ul style="list-style-type: none"> • novinarska kritika • uredniški kodeksi, uredniški sestanki, kritika zadnje izdaje časopisa, vzajemno branje prispevkov novinarskih kolegov • raziskave občinstva
---------------------------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> • odprti telefoni in elektronska pošta za takojšen odziv na pripombe občinstva • uresničevanje etičnih načel • učinkovitejše delovanje DNS in NČR
<p>Srednjeročno (eno leto do tri leta)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • urad za medijsko politiko • letna analiza kakovosti novinarskega sporočanja • predmet Vzgoja za medije v osnovni in srednji šoli • seminarji, delavnice, okrogle mize za občinstvo, da bi tako predstavili delo medijev in novinarjev, medijske učinke in merila kakovosti novinarskega izdelka • dopolnilno izobraževanje
<p>Dolgoročno (tri leta in več)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • medijski ombudsman • združenje porabnikov medijskih storitev • revije • univerzitetna novinarska izobrazba kot pogoj za opravljanje novinarskega poklica

Vir: Erjavec (1999, 161).

4 VODILNI SLOVENSKI NOVINARJI TISKANIH MEDIJEV

V tem delu bom poskusila odgovoriti na v uvodu zastavljeno raziskovalno vprašanje: *Kdo so vodilni slovenski novinarji tiskanih medijev 20. stoletja?* V pomoč mi bo analiza obravnavane znanstvene literature in s tem boljše poznavanje delovanja novinarstva v socializmu in demokraciji, podatki, pridobljeni pri Društvu novinarjev Slovenije, in pa intervjuji z izbranimi slovenskimi novinarji tiskanih medijev, ki so vir omenjene raziskave.

4.1 VZOREC

Za samo raziskavo je bilo treba najprej določiti vzorec. Relevantni so bili slovenski novinarji tiskanih medijev, rojeni med letoma 1910 in 1960, saj so novinarsko delo opravljali že med drugo svetovno vojno ali po njej, nadaljevali v socializmu, nekateri pa to delo opravljajo še danes. Vsekakor so omenjeni novinarji pomembno vplivali na slovensko novinarstvo današnjega časa.

Preučevani novinarji dvajsetega stoletja so delovali v vsaj treh družbenopolitičnih razvojnih obdobjih:

- v neposredno povojnem kot nadaljevanje partizanskega novinarstva,
- v enostrankarskem političnem sistemu (obdobje novinarskega aktivizma, transmisije oblasti in samocenzure),
- v obdobju demokratizacije, ko novinarstvo postane subjekt lastne odgovornosti in ustvarjalnosti.

Podatke o slovenskih novinarjih tiskanih medijev sem že leta 2008 dobila pri gospe Boženi Bombač na sedežu Društva novinarjev Slovenije. Po temeljitem izboru sem z njeno pomočjo sestavila listo 106 relevantnih novinarjev tiskanih medijev, rojenih med letoma 1910 in 1960, pridruženih Društvu novinarjev Slovenije. Od 106 novinarjev je trinajst že pokojnih, zato sem lahko v raziskavo vključila 93 novinarjev. Društvo novinarjev Slovenije mi je posredovalo njihove kontakte in tako sem jim lahko poslala intervjujske vprašalnike, kar mi je omogočilo nadaljevanje raziskave.

4.2 INTERVJUJSKI VPRAŠALNIK

Nadaljnji potek raziskave je zahteval intervjujski vprašalnik. Sestavila sem vprašalnik z odprtimi vprašanji, ki zajemajo razmere v socializmu in demokraciji, in ga poslala 93 novinarjem slovenskih tiskanih medijev.

Intervjujski vprašalnik obsega naslednjih šest vprašanj:

- Sestavite svoj seznam (od 1 do 10), kjer boste razvrstili deset največjih novinarjev (v časopisju) v drugi polovici dvajsetega stoletja, in predstavite razloge oziroma kriterije za njihovo nominacijo.
- Ali bi lahko našli nekaj ključnih razlik med novinarskim delom (kakovost novinarskega dela, vrste novinarskih prispevkov, medijev, pomanjkljivosti itn.) v času socializma in demokraciji?
- Ali bi lahko našli nekaj ključnih razlik med razmerami za novinarsko delo (pritiski) v času socializma in v demokraciji?

- Kako komentirate kakovost novinarskega dela in razmere za delo novinarjev v današnjem času?
- Kaj je po vašem mnenju kakovostno novinarstvo in kakšne lastnosti mora imeti kakovostni novinar?
- Ste sami imeli kdaj vzornike med novinarji? Koga in zakaj?

Na vprašalnik so se novinarji zelo dobro odzvali, saj je več kot polovica nanj razmeroma hitro odgovorila. Z nekaterimi sem se dogovorila za ustne intervjuje (Šelhaus, Osolnik idr.), drugi so mi poslali (po pošti ali elektronski pošti) izčrpne odgovore na zastavljena vprašanja in tako so njihova mnenja ter razmišljanja zajeta v teoretičnem delu diplomske naloge, nekateri novinarji so zaradi prezaposlenosti odgovarjali le na prvo vprašanje, spet drugi pa so se zaradi slabega zdravstvenega stanja opravičili in na vprašanja niso odgovarjali.

Listo desetih vodilnih novinarskih imen je sestavilo 57 intervjuvanih novinarjev in njihove nominacije so podlaga za odgovor na raziskovalno vprašanje *Kateri so vodilni slovenski novinarji 20. stoletja v časopisju?* Na vsa vprašanja je odgovorilo 42 intervjuvanih novinarjev, njihovi izčrpní odgovori so mi omogočili razumeti razmere za njihovo delo in postaviti okvir teoretičnemu delu diplomske naloge.

4.3 ANALIZA VPRAŠALNIKOV

Novinarji so v vprašalnikih odgovarjali na odprta vprašanja, zato sem prejela zelo različne opisne odgovore, ki jih je težko analizirati. Analiza je možna le pri prvem in tretjem vprašanju, preostali odgovori pa so uporabljeni kot dodatne poglobljene razlage pri teoretičnem delu naloge.

4.3.1 PRITISKI NA NOVINARJE V SOCIALIZMU IN DEMOKRACIJI

Intervjuvani novinarji so si edini, da so obstajali (in še obstajajo) pritiski nanje in na njihovo delo v obeh političnih sistemih. Eni menijo, da so bili pritiski v socializmu manjši, saj so vedeli, katera stranka nanje pritiska, v demokraciji pa pritiske izvajata tako politika kot ekonomija, spet drugi so mnenja, da se je pritiskom v demokraciji

lažje izogniti. Le peščica jih meni, da so pritiski enaki v obeh političnih sistemih. Na tretje vprašanje je odgovorilo 42 intervjuvanih novinarjev.

Tabela 4.1: Pritiski na novinarje in njihovo delo

PRITISKI NA NOVINARJE	ŠTEVILO NOVINARJEV	V %
Večji v socializmu kot v demokraciji	27	64
Manjši v socializmu kot v demokraciji	11	26
Enaki v obeh političnih sistemih	4	10
Skupaj	42	100

Ugotovimo lahko, da 27 intervjuvanih novinarjev (64 odstotkov) meni, da so bili pritiski v obdobju socializma večji kot v demokraciji, 11 novinarjev (26 odstotkov) meni, da so bili pritiski manjši v socializmu kot v demokraciji, le štirje novinarji (10 odstotkov) pa menijo, da so bili pritiski enaki v obeh političnih sistemih.

4.3.2 SEZNAM VODILNIH SLOVENSКИH NOVINARJEV TISKANIH MEDIJEV

Seznam vodilnih slovenskih novinarjev tiskanih medijev 20. stoletja je sestavilo 57 intervjuvanih novinarjev tiskanih medijev, rojenih med letoma 1910 in 1960. Večina novinarjev je pripomnila, da je rangiranje osebnosti zelo nevhvaležno, ker je navadno odraz posameznikove subjektivnosti. A so kljub temu na podlagi že priznanih kriterijev sestavili svoje liste desetih, po njihovem mnenju kakovostnih novinarjev, ki so s svojim prispevki pomembno zaznamovali in vplivali na slovensko novinarstvo.

Seznami 57 intervjuvanih novinarjev so zelo raznoliki, saj je izbor možnih nominirancev res zelo obsežen. Na podlagi njihovega rangiranja sem sestavila listo desetih vodilnih novinarjev tiskanih medijev 20. stoletja in tako odgovorila na svoje raziskovalno vprašanje: *Kdo so vodilni slovenski novinarji 20. stoletja v časopisju?*

Tabela 4.2: Seznam vodilnih slovenskih novinarjev 20. stoletja v časopisju

NOVINAR	ŠTEVILO NOMINACIJ	KLJUČNI KRITERIJ ZA NOMINACIJO
1. Jurij Gustinčič	11	komentarji

2. Bogdan Pogačnik (pokojni)	8	izviren stil pisanja
3. Ervin Hladnik Milharčič	8 (nižja mesta nominacij)	reportaže
4. Mojca Drčar Murko	7	komentarji
5. Božidar Pahor (pokojni)	5	komentarji
6. Slavko Fras (pokojni)	5 (nižja mesta nominacij)	dopisništvo in uredniško delo
7. Boris Jež	4	izviren stil pisanja
8. Slava Partlič (pokojna)	3	odpiranje novih tem
9. Janko Lorenci	3 (nižja mesta nominacij)	izviren stil pisanja
10. Miran Sattler (pokojni)	2	uredniško delo in vzor mladim novinarjem

Novinarji na seznamu zasedajo mesta glede na število nominacij. Dve nominaciji na nižjih mestih od Mirana Sattlerja so prejeli še Gustav Guzej, Evgen Jurič, Dušan Benko, Ali Žerdin, Mitja Meršol in Sonja Grizila. Na tem mestu je treba poudariti, da je še veliko kakovostnih slovenskih novinarjev tega obdobja, ki se niso uvrstili na listo v okviru raziskave, so pa prejeli med novinarji po eno nominacijo.

4.3.2.1 Jurij Gustinčič

Jurij Gustinčič se je rodil 30. avgusta 1921 v Trstu. Leta 1951 se je zaposlil kot novinar zunanjepolitične redakcije pri beograjskem dnevniku Politika. Najprej so ga za devet let poslali za dopisnika v London, kasneje je poročal iz Turčije, Cipra, Grčije, Izraela in Prage. Leta 1969 so ga kot dopisnika Politike poslali v New York, kjer je deloval kar 13 let. Po vrnitvi iz ZDA se je iz Beograda preselil v Ljubljano in se zaposlil na RTV Ljubljana kot politični komentator in voditelj zunanjepolitičnih oddaj.

Leta 1985 se je upokojil, vendar je še naprej deloval kot politični komentator na RTV Ljubljana in pisal za srbski tednik Vreme ter hrvaški dnevnik Slobodna Dalmacija. Od leta 1995 piše komentarje tudi za tednik Mladina. Leta 1988 je za svoje delo prejel najvišjo jugoslovansko novinarsko nagrado Moše Pijadeja (DNS).

»Jurij Gustinčič je »doajen« žurnalizma; slovenskega šele po njegovi upokojitvi, poprej pa izjemno cenjen tudi med bralstvom v nekdanjem jugoslovanskem prostoru

najboljšega dnevnika Politiki. Je intelektualec, ki mu med novinarji ni veliko podobnih.« (Klipšteter 2008)

»Gustinčič ni samo izjemno zanimiv poročevalec, ampak tudi moder prognozer razvoja stanja v meddržavnih in klanovskih sodelovanjih in sporih.« (Maurer 2008)

»Občudovanja vreden novinarski kolega, ki se je prebijal skozi zanke zahrbtnih politik in (skoraj) vedno kljub sitom cenzure našel način, da je v pogosto arhaičnem jeziku, kakršnega se je v letih odraščanja pač naučil, vendar v slogu vrhunskega novinarja povedal svojim bralcem, poslušalcem in gledalcem čim bolj pravo resnico.« (Raztresen 2008)

4.3.2.2 Bogdan Pogačnik

Bogdan Pogačnik se je rodil leta 1921 in umrl leta 2005. Bil je novinar, publicist, scenarist in prevajalec. Kot dopisnik Dela v Parizu je prispeval različne članke, intervjuje in analize z vseh področij. Kot novinar Slovenskega poročevalca in Naših razgledov pa se je najbolj približal kulturnemu ustvarjanju, kar je privedlo do nastanka številnih intervjujev z znanimi osebnostmi tistega časa. Številni novinarji ga opredeljujejo kot vsestranskega stilista. Svoje potopise, reportaže in intervjuje je objavil v več knjigah (DNS).

Že od Slovenskega poročevalca naprej je bil Bogdan Pogačnik eden najbolj branih in spoštovanih novinarjev, dopisnikov iz tujine in piscev novinarsko obdelanih publikacij o naših domačih in najbolj aktualnih tujih temah. Svoje novinarsko poslanstvo je združeval tudi s slovensko tradicijo in v tem okviru z delovanjem Slovenskega okteta, ki je v letih po vojni medijsko predstavljal Slovenijo po vsem svetu (Korošec 2008).

»Bogdan Pogačnik je avtor odmevnih reportaž s potovanj po svetu, mojster intervjujev z znanimi osebnostmi, zgled lepe slovenščine, poliglot, zato tudi izjemen dopisnik iz tujine.« (Glavič 2008)

4.3.2.3 Ervin Hladnik Milharčič

Ervin Hladnik Milharčič je rojen leta 1954 v Novi Gorici. Že med študijem je začel delati na Radiu Študent kot novinar in kasneje urednik družbene in aktualnopolitične redakcije (1977–1984). Leta 1978 se je včlanil v Zvezo komunistov Slovenije (ZKS) in postal predstavnik ZKS v novinarskem kolektivu radia. Po izteku uredniškega mandata na Radiu Študent se je zaposlil v oglaševalskem oddelku na dnevniku Delo in začel pisati novinarske prispevke za študentski tednik Mladina; poleg poročil, intervjujev in reportaž tudi kritične članke zoper partijsko oblast. V času slovenske pomladi je izstopil iz ZKS in z novinarskimi kolegi podprl prizadevanja za demokratizacijo. Leta 1991 ob izbruhu vojne je postal vojni dopisnik. Leta 1994 je prenehal z delom na Mladini in postal dopisnik Dela iz Bosne, istega leta šel kot dopisnik na Bližnji vzhod, nato v ZDA. Vrnil se je leta 2004 in prevzel urednikovanje Sobotne priloge. Leta 2006 so ga z uredniškega mesta odstavili, dal je odpoved in začel pisati za ljubljanski Dnevnik. Društvo novinarjev Slovenije mu je leta 2002 podelilo nagrado za najboljše novinarske dosežke (DNS).

Novinarka Irena Brejc (2008) v novejšem času zelo ceni delo Hladnika Milharčiča, predvsem zaradi njegovih odličnih reportaž.

»Ervin Hladnik Milharčič je polnokrvni reporter, ki se podaja tudi v najnevarnejša krizna področja in je hkrati zelo informiran politični komentator, ki ga pisanje ne vleče ne v levo, ne v desno ideološko smer.« (Klipšteter 2008)

4.3.2.4 Mojca Drčar Murko

Mojca Drčar Murko je rojena leta 1942. Leta 1965 je v Ljubljani diplomirala iz prava. Že med študijem je začela pisati politične komentarje za Radio Ljubljana in revije (Naši razgledi, Mladina itn.) Od leta 1977 do 2003 je bila Delova dopisnica iz Bonna, Rima in na koncu z Dunaja. V osemdesetih letih je bila dve leti predsednica Novinarskega častnega razsodišča. Leta 1988 je kot prva prejela naziv Slovenka

leta. Za dosežke v novinarstvu je dvakrat prejela Tomšičevo nagrado. Leta 2004 je bila izvoljena za poslanko v Evropskem parlamentu (DNS).

»Mojca Drčar Murko je mojstrica analize, izvrstna poznavalka mednarodnih odnosov in drzna zunanjepolitična komentatorka. Je imenitna novinarka, ki ne more skriti, da je tudi pravnica.« (Japelj 2008)

4.3.2.5 Božidar Pahor

Božidar Pahor (1925–2003) je bil izvrsten novinar, publicist in prevajalec. Bil je Delov dopisnik v Londonu, komentator zunanjepolitičnega dogajanja in poliglot. Zaradi dobrodušne očetovske figure je bil imenovan tudi Tedi (DNS).

Božidar Pahor je dobil vzdevek Tedi (po dobrodušnem »teddy bearu«). Bil je najboljši poznavalec angleščine med slovenskimi novinarji, če je bilo treba, tudi Titov osebni prevajalec. Bil je prvi dopisnik Dela v tujini, ki je dajal prednost zgodbam in reportažam pred političnim poročanjem. Prvi je poročal slovenski javnosti o posledicah atomske nesreče v Černobilu. Bil je tudi prevajalec številnih angleških knjig (Šlamberger 2008).

»V svinčenih letih komunizma, malo pred njimi in malo za njimi, je bil Pahor odličen pisec političnih in tudi drugačnih člankov, ki so jih odobraval takratni oblastniki in so se z njimi večinoma strinjali tudi pritajeni oporečniki, saj je znal avtor pravilno argumentirati tisto, kar je zagovarjal, in se izogniti tistemu, o čemer ni hotel pisati.« (Raztresen 2008)

4.3.2.6 Slavko Fras

Slavko Fras (1928–2010) je bil luciden spremljevalec slovenske notranje in zunanje politike. Slovenski novinar in urednik je po končanem študiju leta 1957 postal stalni dopisnik Ljudske pravice, Dela in Borbe na Dunaju. Od leta 1961 do leta 1970 je delal v Delu kot zunanjepolitični komentator, kasneje kot prvi urednik Delove Sobotne priloge, nato kot odgovorni urednik Dela. V letih 1987 in 1988 je bil predsednik Zveze novinarjev Jugoslavije. Kar devet let, do leta 1992, je bil glavni urednik Naših

razgledov. Več kot deset let je bil sodelavec avstrijske tiskovne agencije APA (Šlamberger 2008).

»Slavko Fras je bil prvi na Dunaju šolani slovenski novinar v 50. letih, dolgoletni urednik Naših razgledov, ki so bili obvezno branje za slovenske intelektualce, odgovorni urednik Dela v njegovem razcvetu, dopisnik Dela z Dunaja in iz Bonna in prvi slovenski novinar, ki so ga povabili k sodelovanju avstrijski in nemški časniki.« (Šlamberger 2008)

4.3.2.7 Boris Jež

Novinar in publicist Boris Jež je bil rojen leta 1952. S svojimi komentarji služi resnici, poštenemu obveščanju in zastopa interese delovnih ljudi. Novinarji ga označujejo kot doslednega kritika. Razvil je poseben stil komentarjev, ki je preučevan tudi v različnih diplomskih nalogah. Še danes lahko njegove komentarje beremo v Sobotni prilogi Dela.

»Boris Jež je verjetno med komentatorji zadnjih dveh desetletij postal najbolj znano ime, kljub pomislekom nekaterih, saj je »stalnica« na področju obravnave gospodarskega in notranjepolitičnega dogajanja. Bil je tudi uspešen urednik komentatorskih člankov v Delu in ima izjemno veliko potrebnega strokovnega znanja, predvsem pa zna prisluhniti javnosti.« (Korošec 2008)

4.3.2.8 Slava Partlič

Slava Partlič (1952–2001) se je kot absolventka novinarstva leta 1976 zaposlila na Kmečkem glasu, čez štiri leta je že postala namestnica odgovornega urednika. Sodelovala je pri nastanku Kmečke zveze, iz katere je nastala prva Ljudska stranka. Konec osemdesetih let se je zaposlila na Delu v notranjepolitični redakciji. Od leta 1995 do 1997 je bila predsednica častnega razsodišča Društva novinarjev Slovenije. Bila je dejavna tudi na področju medijske zakonodaje, sodelovala je pri oblikovanju

kolektivne pogodbe za novinarje. Leta 1997 je odšla v Pariz za dopisnico Dela (DNS).

»Slava Partlič je bila v mnogočem v novinarstvu (odpiranju novih tem) prva; še kot novinarka Kmečkega glasu je »odkrila« kmeta Ivana Omana, predstavila javnosti Ivana Krambergerja, spremljala nastanek Kmečke zveze, prvih demokratičnih gibanj v Jugoslaviji, pisala je o človekovih pravicah itn. Vedno sem zelo cenila njeno delo.« (Brejc 2008)

4.3.2.9 Janko Lorenci

Janko Lorenci, rojen leta 1943, je kritičen oblikovalec javnega mnenja in odličen poznavalec slovenskih političnih razmer, zlasti vladnih in strankarskih. Ob dolgoletnem novinarskem delu je pustil izjemen pečat kot urednik Sobotne priloge Dela, redno lahko spremljamo njegove kolumne in analize v Mladini. V zrelih letih je debitiral tudi kot pisatelj (Kodrič 2008).

»Janko Lorenci je bil novinar in kasneje dolgoletni urednik Sobotne priloge Dela, od katerega se je mogel naučiti obrti marsikateri začetnik. Brez milosti je zavrnil pisanje marsikaterega politika, če to ni bilo na dovolj visoki novinarski ravni.« (Auersperger 2008)

4.3.2.10 Miran Sattler

Miran Sattler (1929–2000) si je prve novinarske izkušnje nabral pri časopisu Ljudska pravica. Pozneje je bil eden od ustanoviteljev Ljubljanskega dnevnika in njegov urednik. Bil je »oče« Nedeljskega dnevnika, leta 1962 je izšla prva številka, časopis pa je pod njegovim urednikovanjem v naslednjih desetih letih dosegel naklado 200.000 izvodov. Pozneje je bil tudi urednik revije Stop in si je izmislil Stopove Viktorje, ki so nepogrešljivi še danes. Najbolj znana je bila njegova rubrika v Nedeljskem dnevniku *Znanec iz sosednje ulice*, v kateri je predstavljal znane in manj znane ljudi in jo je pisal kar 37 let. V soavtorstvu ali sam je izdal tudi nekaj knjig (Šlamberger 2008).

Kot novinarski urednik je bil Sattler vzor delu generacije mladih novinarjev, ki so proti koncu petdesetih let 20. stoletja prihajali v novinarstvo in nekateri med njimi pozneje kar dobro zaznamovali sodobno slovensko časnikarstvo. Bil je med prvimi v Sloveniji, ki se je po pisanju, predvsem pa po urejanju časopisa (izmislil si je Nedeljski dnevnik, še zdaj najtiražnejši slovenski tednik, ki ga je dolga leta urejal) zgledoval po zahodnem novinarstvu (Raztresen 2008).

5 SKLEP

Vodilni slovenski novinarji 20. stoletja v časopisju je tema, ki je v naši literaturi zelo slabo obravnavana. Omenjeni novinarji so delovali tako v socializmu kot v demokraciji, nekateri pa novinarsko delo opravljajo še danes. Sistema se med seboj zelo razlikujeta, kar je vplivalo tudi na naravo novinarskega dela.

V socializmu je bil novinar družbenopolitični delavec, mediji pa so bili podporni steber oblasti. V socialističnem samoupravnem duhu so novinarji obveščali, poučevali in politično vzgajali bralce (Merljak Zdovc 2007, 159). V tem obdobju je bil kupec tiska predvsem transponder za različna sporočila in priporočila, ki so bila po nekem vseprisotnem prepričanju družbenopolitično pomembna. Prispevki so bili preobloženi s političnimi izjavami različnih forumov in citati politikov, precej manj kot danes pa je bilo novinarjevih opažanj in odkritij, raziskovalnega novinarstva skoraj ni bilo. Tisk pa je bil bolj resničen, kot zna biti danes; novinar je lahko kaj zamolčal, laži, ugibanj in namigovanj pa ni bilo (Brejc 2008). Pritiskov na novinarje in njihovo delo je bilo veliko (iz raziskave je razvidno, da več kot v demokraciji), vendar so bili ti psihosocialni in ne materialni kot danes (Kodrič 2008).

Prva leta po osamosvojitvi so prinesla razmah novinarske svobode in samozavesti. Odsotnost pritiskov pa je trajala le kratek čas. Povečalo se je število medijev, novinarska besedila so oblikovana v številnih žanrih, novinarji naj bi bili odgovorni javnosti in ne državi, v prvi polovici devetdesetih let opazimo razmah preiskovalnega novinarstva, pritiski na novinarje in njihovo delo pa postanejo bolj sofisticirani. Kot ugotavlja Koširjeva (2003) in mnogi drugi novinarji, svobodnega novinarstva ni. Mediji in tudi novinarji so podrejeni politiki, ekonomiji ali pa kar obema (pritiski države, lastnikov medijev, urednikov itn.) V današnjem času je postala najbolj pomembna tržna uspešnost, kar pomeni, da so mediji pristali v službi kapitala. Razširilo se je področje rumenega tiska, tržne razmere silijo v senzacionalizem tudi časnike, ki naj temu ne bi podlegali (Ravter 2008). Kot ugotavljajo intervjuvani novinarji, je v današnjem času vedno več pojavov cenenejšega senzacionalizma, ki jemlje ugled novinarskemu poklicu in poslanstvu. Po njihovem mnenju bi bilo treba kakovost novinarstva v Sloveniji dvigniti na veliko višjo raven.

Zato sem se posvetila tudi ravni novinarske kakovosti v Sloveniji. Demokratične družbe namreč nujno potrebujejo kakovostno novinarstvo. Odgovornost do javnosti je novinarjeva primarna odgovornost in brez etičnega novinarstva ni kakovostnega novinarstva. Erjavčeva (1999), tudi intervjuvani novinarji, v svoji knjigi *Novinarska kakovost* opozarja, da ima Slovenija pomanjkljiv sistem zagotavljanja novinarske kakovosti. Zato bi morala po njenem mnenju slovenska družba in še posebej novinarski ceh, da bi izboljšali standard kakovosti slovenskega novinarstva, uresničiti zahteve etičnega kodeksa v praksi in povečati vlogo Novinarskega častnega razsodišča, uzakoniti univerzitetno novinarsko izobrazbo kot pogoj za opravljanje novinarskega poklica, organizirati dopolnilno novinarsko izobraževanje, ustanoviti Urad za medijsko politiko, sprejeti novo uredniško politiko in uveljaviti novinarsko kritiko (Erjavec 1999).

V drugem delu diplomskega dela se je bilo treba osredotočiti na odgovor na raziskovalno vprašanje *Kdo so vodilni slovenski novinarji tiskanih medijev 20. stoletja?* Na podlagi pridobljenega teoretičnega znanja in analize intervjujev izbranih novinarjev tiskanih medijev 20. stoletja sem sestavila listo desetih vodilnih novinarjev tiskanih medijev in tako odgovorila na svoje raziskovalno vprašanje. Med desetimi vodilnimi novinarskimi imeni, dobljenimi po izčrpni raziskavi, najdemo Gustinčiča, Pogačnika, Hladnik Milharčiča, Drčar Murkovo, Pahorja, Frasa, Ježa, Partličevo, Lorencija in Sattlerja. Na tem mestu je treba poudariti, da je v Sloveniji še veliko kakovostnih novinarjev tiskanih medijev, ki so tudi dobili nominacije med novinarskimi kolegi, vendar se žal niso uvrstili med deseterico. Je pa njihovo delo vsekakor pomembno prispevalo in še prispeva k razvoju in h kakovosti slovenskega novinarstva.

6 LITERATURA

1. Auersperger, Alenka. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 3. marec.
2. Amon, Smilja. 1996. *Tisk in politika v Jugoslaviji (1918–1941)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
3. --- 2004. Obdobja razvoja slovenskega novinarstva. V *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, ur. Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob, 53–68. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
4. Bahor, Stanislav. 2002. Knjižničarji in avtorske pravice. *Knjižnica* 46 (4): 87–123.
5. Bašić Hrvatina, Sandra in Marko Milosavljević. 2001. *Medijska politika v devetdesetih: Regulacija, privatizacija, koncentracija in komercializacija medijev*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
6. Benderly, Jill in Evan Kraft. 1994. *Independent Slovenia: origins, movements, prospects*. London: Macmillan.
7. Benko, Dušan. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 23. avgust.
8. Brejc, Irena. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 9. junij.
9. Brooks, Brian S., George Kennedy, Daryl R. Moen in Don Ranly. 2002. *News Reporting and Writing*. New York: Bedford / St. Martin's.
10. Čepič, Zdenko, Tone Ferenc, Aleš Gabrič, Bojan Godeša, Boris Mlakar, Dušan Nečak, Jože Prinčič, Janko Prunk, Božo Repe, Anka Vidovič - Miklavčič, Peter Vodopivec in Milan Ževart. 1995. *Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929–1955 (znanstveno poročilo)*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

11. Čepič, Zdenko. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 13. september.
12. Društvo novinarjev Slovenije in Kodeks novinarjev Slovenije. 2012. *Podatki društvo*.
13. Javornik, Marjan ur. 1987. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
14. Erjavec, Karmen. 1999. *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. --- in Melita Poler Kovačič. 2004. Rutinizacija slovenskega novinarstva u razdoblju društvene tranzicije. *Medijska istraživanja* 10 (1): 5–21.
16. --- 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
17. Fischer, Jasna, Žarko Lazarević in Jože Prinčič. 1999. *The economic history of Slovenia: (1750–1991)*. Vrhnika: Razum.
18. Fortič, Dušan. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 2. julij.
19. Gabrič, Aleš. 1995. *Socialistična kulturna revolucija: Slovenska kulturna politika 1953–1962*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
20. Gans, Herbert J. 2004. *Deciding what's news: a study of CBS evening news, NBC nightly news, Newsweek, and Time*. Evanston: Northwestern University Press.
21. Glavič, Edvard. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 12. marec.
22. Gošnik, Tone. 2008. Intervju z avtorico. Novo mesto, 28. julij.
23. Japelj, Venčeslav. 2008. Intervju z avtorico. Koper, 19. junij.

24. Jurič, Evgen. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. marec.
25. Klipšteter, Otmar. 2008. Intervju z avtorico. Maribor, 2. maj.
26. Kodrič, Zdenko. 2008. Intervju z avtorico. Cirkovce, 10. avgust.
27. Korošec, Janez. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 22. junij.
28. Košir, Manca. 1988. *Nastavki za teorijo novinarskih vrst; visokošolski učbenik*. Ljubljana: DZS.
29. --- 2003. *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Krašovec, Tone. 2001. *Deset let gospodarskega razvoja v samostojni Sloveniji*. Ljubljana: Združenje Manager. Dostopno prek: <http://www.zdruzenje-manager.si/si/publikacije-dokumenti/strokovni-clanki/deset-let/> (16. marec 2012).
31. Lambeth, Edmund B. 1997. *Časnikarstvo kot zaveza: poklicna etika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
32. Makarovič, Jan. 1996. *Evropske korenine slovenske ustvarjalnosti*. Maribor: Založba Obzorja.
33. Maurer, Neža. 2008. Intervju z avtorico. Škofja Loka, 17. julij.
34. Maksimovič, Branko. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 26. maj.
35. McNair, Brian. 1995. *An introduction to political communication*. London; New York: Routledge.
36. Meier, Viktor. 1996. *Zakaj je razpadla Jugoslavija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

37. Merljak Zdovc, Sonja. 2007. *Preteklost je prolog: pregled zgodovine novinarstva na Slovenskem in po svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
38. Milosavljevič, Marko. 2003. *Novinarska zgodba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
39. Petek Miro. 2012. *Mediji in novinarji med politiko in kapitalom*. Dostopno prek: <http://www.znp.si/medijske-razprave/78-mediji-in-novinarji-med-politiko-in-kapitalom> (2. november 2012).
40. Poler, Melita. 1997. *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.
41. Poler Kovačič, Melita in Monika Kalin Golob ur. Vreg, France, Tomo Korošec, Manca Košir in Mitja Čepič, Smilja Amon, Monika Kalin Golob, Melita Poler Kovačič, Karmen Erjavec, Marko Milosavljevič, Tina Verovnik, Nataša Logar, Vesna Laban, Ljerka Bizilj in Polona Pivec. 2004. *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
42. --- in Karmen Erjavec. 2011. *Uvod v novinarstvo: Učbenik za študente prvega letnika študijskega programa novinarstvo na FDV*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
43. Prunk Janko. 2006. *Nastanek Republike Slovenije in njen razvoj*. Dostopno prek: <http://www.15let.gov.si/15-let-samostojnosti/nastanek-razvoj/> (15. marec 2012).
44. --- 2008. *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
45. Ravter, Nada. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 4. april.
46. Rztresen, Marjan. 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana, 3. september.

47. Repe, Božo. 1997. *Slovenska kronika XX. stoletja*. Ljubljana: Nova revija.
48. Richardson, John E. 2007. *Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis*. Basingstoke; New York: Palgrave MacMillan.
49. *Sindikatale novinarjev Slovenije*. Dostopno prek: sindikatale.novinar.com/?m=1 (23. februar 2012).
50. Slavković, Dušan. 1981. *Biti novinar*. Beograd: Radnička štampa.
51. Splichal, Slavko in France Vreg. 1986. *Množično komuniciranje in razvoj demokracije*. Ljubljana: Komunist.
52. Splichal, Slavko. 1992. *Izgubljene utopije?* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
53. --- 1995. Prihodnost javnih medijev v Sloveniji. *Zbirka Teorija in praksa*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
54. Šlamberger, Vlado. 2008. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 15. julij.
55. Šuen, Matjaž. 1994. *Preiskovalno novinarstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
56. Vobič, Igor. 2008. Mitologija novinarske objektivnosti: revizija Barthesovega koncepta mita. *Družboslovne razprave XXIV (58)*: 107–125.
57. Vreg, France. 1980. *Javno mnenje in samoupravna demokracija: procesi izražanja mnenj in interesov v meščanski demokraciji in v sistemu socialističnega samoupravljanja*. Maribor: Obzorja.
58. *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZZO-1-UPB-1)*. Ur. l. RS 21/1995. Dostopno prek:

<http://www.uradnolist.si/1/objava.jsp?urlid=199521&stevilka=958> (27. april 2012).

59. *Zakon o javnem obveščanju* (ZZZ-1-UPB-1). Ur. I. SRS 7/1973 (8. maj 2012).

60. *Zakon o javnih glasilih* (ZZZ-1-UPB-1). Ur. I. RS 18/1994. Dostopno prek:
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199418&stevilka=728> (24. april 2012).

61. *Zakon o medijih* (ZZZ-1-UPB-1). Ur. I. RS 35/2001. Dostopno prek:
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200135&stevilka=2043> (24. april 2012).

62. *Zakon o potrditvi in spremembah zakona o tisku* (ZZZ-1-UPB-1). Ur. I. FLRJ 56/1946 (8. maj 2012).

63. *Zakon o spremembah zakona o tisku* (ZZZ-1-UPB-1). Ur. I. FLRJ 105/1948 (8. maj 2012).